

شور

اوچنچى يىل

عدد ۱۱ * سنه ۱۹۱۰

۱۱

مصرى رضاء الدين بن فخر الدين =
ناشرى م. شاکر م. ذاکر رامیفلر

مندرجه سی :

مدحت پاشا. مدحت پاشاناک

برنجی خطاسی. صدر اعظم

بولووی. قانون اساسیگه بر

قید آرتدیبولووی. ملت مجلسی

آچیلووی هم یابلووی. مدحت

پاشانی نفی. روسیه ایله محاربه

توحید و علم.

امام و مدرس سرورالدین.

باشقردلر. م. هادی.

علم یولنده ملتارنک

اتفاقی. ع. ف.

قبردن طاوشلر. خالد ضیاد

ترجمه، عبدالرحمن سعیدی.

اوکتولمش اوغلی جانی

بکنک باشنه کیلوب

اوزغانلر. بیرلین کتبخانه سنده

طابلمش اوغورچه کتابناک

فرانسوزچه سندن ترجمه.

«آی»

ادبیات. مسلمان قادینی -

فیض الرحمن جهاندارف.

روسیه ده مسلمان مسئله

سی. ف. ک.

تربیه و تعلیم. پیداغوغیا -

احمد جان مصطفی.

مراسله و مخابره.

عبدالخالق الاویبی، حسن

بن ملا احمد پونا ماروف

مکتوبلری.

شعار. فاجقن - هارون ناک

ایستکان جری - سلطان شا -

هنگرای بوکیفی.

متنوعه.

عبدالله قارت حکایتی.

مترجمی محمد هادی سعیدی.

«محمد علیه السلام»

رساله سینی تصحیح.

متنوعه

اداره دن

عبدالبر افندى آتاوى غه : « اونوتچاق يالچى »
اسملى حكايتكز تابشرلدى ، لکن نيچون يبارديككز
معلوم دگل .

محترم ترجمان بهرام بك افندى جنابلرينه :
« تيل و يازو طوغروسنده » اسملى مقاله كز كله چك
عددلرنك برونده طبع اولنه چقدر .

كشوف حمزه و بويى معلمى دوماوى افندى گه :
درج اولنه چقدر .

« استعداد » اسملى مقاله ، زمان مساعد اولما-
ديغندن باصلميه چق . اوشنداق ياچوج و ماچوج ، دجال
و مهدي ، نزول عيسى حقنك يازلمش مقاله لر شمديلك
طبع اولنميه چقدر .

« امام غزالي » رساله سى و « آثار » جزلرى
اداره ده ساتلميلر ، اورسكى شهرنده احمد افندى
الاسحاقى غه مراجعت ايتوكز .

۸ نچى عددده « امام غزالي رساله سىنى انتقاد »
اسملى مقاله نك صوگى وار ، فقط اورن يوقلغندن
باصلمى طورادر .

« هر اشك بر كشيلى وار » اسملى مقاله ،
عاريت امضا قويلورغه قوشادىغندن باصلماز .

اوشبو ييل چيغمش « شورا » نك ۱ نچى ۲ نچى
۳ نچى عددلرى اداره ده قالمادى ، الوغ مصفرلرغه
محتاج اولدىغندن تكرار باصوق هم ممكن دگل .

محمد صلاح افندى اژدانوف غه : « تل توزاتو »
اسملى مقاله كز « شورا » نك تل ياريشى مجموعه
سندى باصلدى .

آخوند كيكوف حضرتلرينه : « تل ياريشى »
حقنده يبارگان مقاله كز تابولدى و « تل ياريشى »
مجموعه سندى باصلدى .

ملا ختم الله افندى قيومى گه : « افادات الكرام »
بيوك بر اثر اولدىغندن طبعسى هنوز تمام اولما-

مشدر . مصرده چيقيمهده اولان « المنار » مجله سینه
بر و ياروم سنه لك آبونلر قبول ايدلنلر . روسيه
ايچون سنه لك بدلى ۸ صوم . آدريسى : مصر « اداره
مجله المنار » .

صدرالدين افندى حميدف گه : « آثار » نك ۳
نچى جلدى هنوز باصلديغى يوقدر .

شاکر جان افندى تاج الدينوف گه : مقاله كز
« تل ياريشى » مجموعه سندى باصلدى .

احمد جان افندى بيكتروف گه : مذکور مکتوب-
بنی اوز اسمكزگه كوندردك .

« لطائف » نى كوبراك يازارغه صور اوچى غه :
كوب نرسه نك لذتى بتادر . شونك ايچون آزى
بخشى . لطائف دن مقصود كولكو دگل ، بلكه آستنه
ياشرلمش معنائى آكلاب عبرت آل مقدر . آز نرسه دن
ده كوب عبرت آلورغه ممكن .

تصحیح

۷ نچى عدد « شورا » برنچى بيت ۲ نچى باغانا
نك آخر سطرندى اولان ۸۲۶ رقمى ۶۲۶ ديه توزا-
تورگه تيوشلى . اوزمز غفلت ايدوب كچرديكمز حاله
اوقوچيلرنك بو كى ياكلشلرغه دقت ايدولرندن
غايث ممنونمز . مذکور خطائى ك ايلك خبر ويرن
ذات « ويرخنورال » ده معلم محيى الدين افنديدر .
۹ نچى عدد نك ۲۷۸ صحيفه ۲ نچى باغانا ۶ نچى
يولنده « مذکور » سوزى اورنينه « و حاجى » ديو
اوقورغه كيرك . ۲۷۹ صحيفه ۲ نچى باغانا ۹ - ۱۰
نچى يوللرنده « ايشوك و ديوار ، توشام و ترزله »
ديگان سوزلر اوقولمازغه تيوش . شول باغانا نك ۲
نچى يولنده « نك » سوزى آرطق . ۲۲ نچى يولنده
« غه » ، ۳۵ نچى يولنده « لرغه » ديگان سوزلر
قالغان .

۱ اییون ۱۹۱۰ سنه

جمادی آخر ۶ سنه ۱۳۲۸

سورادير والوغ حادير

مدحت پاشا.

مدحت پاشا، عبد الحميد دورنده.

مدحت پاشا ترجه سينك عبد العزيز سلطان دورينه عائد اولان برنچي قسمنى يازمش ايدك . شمدى ايسه عبد الحميد سلطان دورينه عائد اولان ايكنچي قسمنى ذكر ايدم چكمز.

سلطان عبد الحميد تخت كه چيقدىغى ايله داماد محمود جلال الدين پاشانى بتون تركيا عسكرينه سر عسكر وسعيد پاشا (انگليز) نى ده ياورلر رئيسى نصب ايتدى . بو ايكي منصب آدملىرى تعيين ايتمك سلطانه مخصوص بر وظيفه اولديغندن سوز آيتوچى اولمادى . مدحت پاشا، سلطان سكريتارلىرىنى فلانلر اولسونلر ديه عبد الحميددن شرط ايتدىكى حالده اوشبو ايكي اورن آدملىرىنه اهميت ويرمادى ، فلان كيمسه لى نى نصب ايدرسن ، ديه شرط ايتمادى . بو شى مدحت پاشانك الوغ خطالرىندن سانالمقده در . زيرا سر عسكرلك وظيفه سى سلطان سكريتارلىغى وظيفه سینه كوره دخى اهميتلى اولديغندن مدحت پاشا بوگنا هر شيدن زياده اهميت ويررگه تيوشلى ايدى . اگرده سر عسكر اتفافغه كرمگان اولسه ايدى سلطان عبد العزيزنى خلع ايتمك آلميه چقلىرى مدحت پاشانك

معلومى ايدى . نه اولدى ده مدحت پاشا اوشبو بيوك مسئله ده كندىنك ، مسلگى ايله واره آلمادى . لاكل جواد كبوة و لاكل صارم نبوة“ ديدىكلرى اوشبودر . فقط بويله بر اش شرط ايدلىكى وقتده ده عبد الحميد طرفندن وفا ايدلنم چكى شبهه لى ايدى ، سكريتارلرنك ضيا و كمال اولمقلىرىنى شرط و عهد ايتدىكى حالده ، تخت كه چيقدىغى صوك بو شرطنه وفا ايتمامش بلكه محمود نديم مريدلرندن اولان سعيد بك نى سكريتار ايله مشدر . مدحت پاشا بو طوغروده سلطانه مراجعت ايدوب قاراسده ثمره كورامادىكندن ، سكوت ايدرگه مجبور اولمشدر . اوشبو سببدن عبد الحميد تخت ده چيقدىغى ايله حكومت اسكىلر نفوذينه كردى و هر طرفدن استبداد علامتلى ظاهر اولدى . ايشته عبد الحميد سلطاننك اوتوز بيلدن زياده طومتش مسلگى بو كونده باشينه كامش ناسفلى واقعه لرنك باش سببى اوشبو قاره گروهلر مرادينه موافق حركت ايتدىكى اولمشدر .

اوشبو اسكىلر هر بر اشنى قوللرينه آلوب بترديكلرى صوك مدحت پاشانى استانبولدن سوردرمك حقنده سلطان عبد الحميدگه مشورت ويررگه باشلاديلر . فقط عبد الحميد بو اشنى ينگل كورمادىكندن مدحت پاشا طرفندن صادر اولان اشلرگه قارشو طوررغه

قورقورلری ده غایه سینه ایرشدیکی سببندن مدحت پاشانی صدر اعظم نصب ایدرگه مجبور اولدیله . مدحت پاشانک برنجی اجتهادی ملت مجلسی حقنده فرمان چیقارتمق اولدی . فقط ما بین و باشقه اسکیلک طرفلری بوکا کوب ممانعت ایتدیله . حتی عدلیه ناظری اولان جودت پاشا : « ایمدی عبدالحمید کبی بر سلطانمز اولدیغی صوگ ملت مجلسینه نه لزوم وار ؟ » کبی معناسز مناقشه لر ایتدی . فقط بونلرنک قارشولقلری مدحت پاشاغه کار ایتمادی و اخیرنده ده سلطان طرفندن ملت مجلسی آچیلایغی اعلان اولندی (۱۸۷۶ ده ۴ نچی ینوارده) .

ترکیاده ملت مجلسی آچیلایغی اعلان ایدلدیکی کونده آروپا دولتلرینک وکیللری ترکیاده اولان اختلال حقنده قونفره تشکیل ایدوب مشورت ایتمکک لر ؛ بلغاریه ، بوسنه وهرسکنی ممالک ممتازه صورتنه کرتتمکنی معقول کوروب اوشبونو تصدیق ایتمک حقنک ترکیانی تضییق ایلرله ایدی . مدحت پاشا بو طوغرو ده وزیرلر ، مشیرلر ، هر بر مذهبلرنک باشلقلرینی برگه بیغوب فوق العاده صورتنه مشورت مجلسی یاصادی همده آروپا دولتلرینک وکیللری جانبندن توزولمش لایحه قبول ایدلماز اولسه قطعی صورتنه محاربه اوله چغنی بیان ایتدی . لکن مجلس ، اتفاق ایله آروپالولرنک تکلیفلرنی رد ایلدی و اوشبو سببندن قونفره تارالیدی و آروپا دولتلری ایله ترکیا آراسی رسمی صورتنه بوزولدی .

اوشبو مشکل وقتلرده ده ما بین آدملری واسکیلک بندهلری همیشه اصلاح وترقی آدملری ایله دعوالا - شورلر و فرصت توشدیکی ایله سعایتلر ایدوب شغللنورلر ایدی .

مالیه ناظری اولان غالب پاشانک کندی وظیفه سینی اجرا ایدرگه اقتدارسلغنی سبب کوستروب مدحت پاشا عزل ایلمکنی سلطانندن طلب ایتدی . سلطانده مجلس اعیانده اعضا اولمق شرطی ایله بو ذاتنی عزل ایلدی .

مدحت پاشا بتون مملکت شاگردلرینک دنیای

وبونک سببندن ده استعفایه مجبور ایلیمک یولینه کردی . وزیرلرگه خطاب ایدوب سلطان طرفندن اوقولله چق خطبه صورتی مدحت پاشا طرفندن تصنیف ایدلمشیدی . ایشته سلطان انک ایلک مرتبه اوله رق بو خطبه ناک کوب یرلرینی اوزگرتدی ونوشردی . مبعوثان مجلسی آچلدیغی صوگ بو ضررله شاید منافع اولور دیه مدحت پاشا بو طوغروده سکوت ایتدی .

قانون اساسینی وزیرلر مجلسنده دخی بر مرتبه قاراب تهذیب وتنقیح ایدلمک بونکله برابر سلطانلرنک حقلمی تأمین ایدلمک لازم دیه سلطان ، قانون اساسینی وزیرلر مجلسنده تفتیش ایتدرمک اولدیغنده مدحت پاشا : « شمدی بوکا فرصت یوق ، مملکت ایچنده اولان اختلال وطشهرده اولان امنیتسزک بر کون اولسون ایلک قانون اساسینی اعلان ایدوب مبعوثلرنی بیغمنی اجبار ایتدر ؛ بوقسه ترکیا آروپا دولتلرینک وصایتلری آستنه کره چکدر » دیه بوکا اعتراض ایتدی . اوشبو اعتراضنک کوچلی ایدیکنی بیلدیکلری ایله عبدالحمید طرفنده اولان قاره گروهلر « اوبله ایسه قانون اساسی اوزرینه : » حکومته ضررلی ایدیکی معاوم اولان بر شخصنی سلطان ، ترکیا مملکتندن طرد ایتدر ! « دیه بر قید آرتدر - مقنی طلب ایتدیله . اشلر کچکماسون وبونک سببندن ترکیاگه برر ضرر کلماسون دیه مدحت پاشا بو طوغروده ساتولاشمادی و رضا اولوب مذکور قیدنی قانون اساسیگه الحاق ایتدردی . بوشی مدحت پاشانک ایکنچی همده انک الوغ اولان خطاسندن اولدی . زیرا اوشبو مادهگه بناء ایدلوب انک ایلک مدحت پاشا کندبسی سلطان طرفندن ترکیا مملکتندن سورلمشدر .

۱۸۷۶ نچی ییل دکابرنده قارتلغی سببلی رشدی پاشا صدر اعظمقندن استعفا ایتدی وبونک اورنینه ده مدحت پاشا صدر اعظم نصب اولندی . سلطان وما بین آدماری مدحت پاشانی صدر اعظم دگل حتی صدر احقر قویارغه ایستمدایکلری حالده ترکیا اشلرینک غایت فنالشدیکی و آروپا دولتلرندن

ایدوب تاراتلیدی .

آوروپا دولتلرینک ترکیا ایله علاقه لری کیسلمش اولسه ده ملت مجلسی آچلدیغی سببندن برر تورلی اصلاح اوله چغنی امید ایدوب کوتوب طور لر ایدی ، لکن مدحت پاشا سورلدیکی صوڭ بو امیدلرینی اوزدیله ، روسیه دولتی ده ۱۸۷۷ نچی ییل ۱۲ نچی آپریلده ترکیا گه محاربه باشلادی .

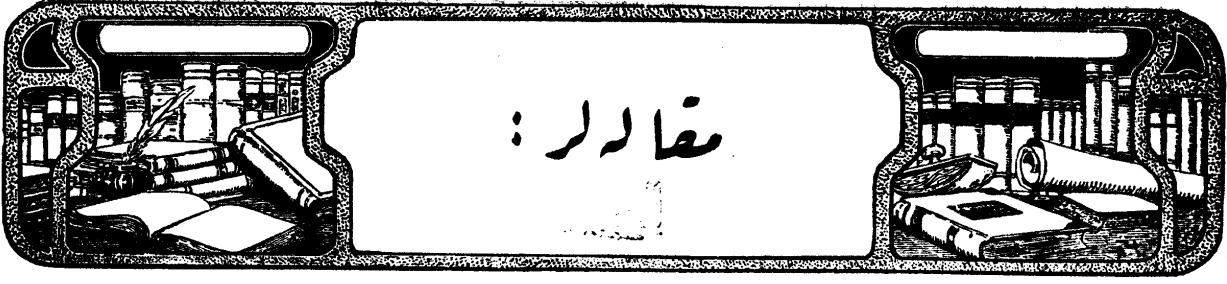
روسیه ایله ترکیا محاربه سی وقتنده سورگونده اولان مدحت پاشا گویا اوزینک اوستنده اولان کیو- مینه اوت طوتاشمش کیسه مثالده محاربه نی توقانمق وصلح ایتمک حقنده آوروپا تخنکاهلرنده یوردی و بو طوغورده هر تورلی چاره لر قدروب باب عالی گه مکتوبلر یازدی هم ده مصالحه ممکن اوله چغنی آڭلاندی . اگرده اوشبو وقت ترکیا ، مدحت سوزینه قولاق صالحش اوله ایدی پک عزتلی و الوغ آدم روشنده صلح یاصایه چق ایدی . زیرا ترکیا همیشه مغلوب اولمامش ، صوغش میزانینک ناریلقه لری هر ایکسی بر تیگنر طور مقده ایدی . مدحت پاشا مرا- دینه موافق عمل قیله چق یرده ، مدحتنک وزیرلر حضو- رنده عزت ایله قبول ایدلوینه سرایده حسد ایتدیلهر و حقنده هر تورلی افترالر قیلدیلهر . بونک آوروپاده جولان ایدوینی خطرلی بیلوب ، استانبوله فایتنا- روب آیاق قولینی باغلاب قوبمقنی موافق کوردیلر . مدحت پاشانی استانبوله فایتارر ایچون هر سوزینک مقبول اوله چغنی و سلطان آنی نفی ایدوینه اوکئوب حتی آغلادیغنی بیان ایدوب یول مصرفی اولمق ایچون بر بیگ آلتون بیاردیلر . مدحت آلتونلرنی آلمادی ؛ لکن ملت خدمتنی مقدس بیلدیکی ایچون آلداب یازلمش مکتوب گه انابت ایدوب فایتورغه چیقدی ، دوستلرینک نصیحتلرینی دڭلامقسزین سلطان طرفندن اولان اغفال آلدانوب سفر ایتمه سی مدحت پاشانک دخی بر خطاسندن اولدی .

(آخری وار) .

علملرینی برلکنده قاتوش اوفوندرمق ونه قدر مختلف مذهب و قبیله بالالری اولسه ده اولسون جمله سینی برگه تربیه ایتمک لازم ایدیکنی موافق و ترکیا گه قوت حاصل ایتمکنی آنچق اوشبو یولده غنه کورر ایدی . بونی ایسه حربیه مکتبندن باشلامقنی مناسب بیلوب مسلمان شاگردلر یانینه غیر مسلم شاگرد لرنی ده قبول ایدلمکنی ما بیندن صورادی . فقط مدحت پاشانک بو طلبنی ما بین رد قیلدی . بوندن صوڭ مدحت پاشا طوغور ییدن سلطانه مکتوب یازدی و بر مناسبت ایله : « بن سزینک شخصکزه احترام ایتدیکم حالده ملت مصلحتنه موافق اولمغان امرلرکزه اطاعت ایتمیه چکم ! » دیدی . اوشبو مکتوبنی آلدیغندن صوڭ سلطان ، نیچوک اولسه ده مدحت پاشادن قورتلمق فکرینه توشدی و صفوت پاشانی بالقصد یباروب مدحتنی سرای غه دعوت ایتدی . مدحت پاشا : « اگرده سلطان بنم طلبلرمی قبول ایتماز ایسه وار- میه چغم ! » دیه طوغور ییدن جواب و یردی . بوندن صوڭ سلطان سعید پاشانی یباروب : « کاسون ، بن آنک طلبلرینی یرینه کئوررم ! » دیدی . بو وقت مدحت پاشا سلطان حضورینه کندی ، فقط کندیسنی نفی ایتمک ایچون کوتوب طور مقده اولان « عزالدین » پاراخودندن خبری یوق ایدی . « طولمه بچمه » غه کردیکی ایله مدحت پاشادن صدارت مهرینی آلدیلر و پاراخوده بندروب ایتالیا ده « برندیزی » شهرینه سوردیلهر .

مدحت سورلدیکی وقت استانبوله اولان احرارنک بر فرقه سی سلطان حریت طرفداری دیه اشانوب مبعوثان مجلسی آچلوب دوام ایده چکنی امیدلنوب طور لرر و ایکنچی قسمی ده مدحت ایچون فان آغلار ایدی . لکن عبدالحمید مبعوثان مجلسینی بیغدی ایسه خلق طرفندن بر فتنه کونارلودن قور- فوندن غنه بیغدی و ۱۸۷۷ نچی ییل مارت آینه مبعوثان مجلسی آچلیدی و بر سنه دن آرتق دوام

مقاله لر:

توحید و علم.

۱۰

دین و تحریف.

انسانلرده فطری اولان دین، بردر. بو ایسه حقیقی دین اولوب نوع انسانک حیات ابدیه سی ایچون اولان قانون الهیدن عبارتدر. چونکه بتون کائنات حق تعالی نك افعالی و آثاری اولوب، جمله سی بر نشأته و بر قانون طبیعی حکمنک دوام ایدر. نوع انسان دخی خلقتندن بیگلر ایله سنه لردن بیرو بر قانون آلهی حکمنده حیات اولوب کیلمکده در. نوع انسانک موقعی کائنات ایچنده باشقه لره نسبت ایله اعلی و اکملی و جمله سینک زبده سی اولمشدر. مخلوقاتک هر بری طبیعت ایله بر مناسبتی اولدیغی کبی نوع انسان مادیتی و بدنی جهنندن مادیات عالمی ایله مناسبتده اولنوب روحی و عقلی، وجدانی ایله ده مابعد طبیعت (ملاء اعلی) عالمی ایله مناسبتی واردر.

انسانلر ایچون وضع اولنان دین الهی، نوع انسانک قانون طبیعی سنه موافق و جهیله ظهور ایتمش و نوع انسانک فطرتی و حقیقتی اقتضاسنجه وضع قیامشدر. بو ایسه بر دیندر، که جمله نبیلر بونک ایله کلمشدر و بو حقیقتی ابنای نوعیه لرینه تعلیم و شونی تبلیغ قیلدیلر (۱). بو ایسه قرآن کریمک « فطرت الله التي فطر الناس... » و هم « ان الدین عند الله الاسلام... » آیت کریمه لری ایله

(۱) انبیای کرام ایله وضع اولنان جمله دینلر اصلده بر طریقت مستقیمه دن عبارت اووب فقط آنلرنک آراسنده منہاج و شریعت جهنلرندن اختلاف اولمقده در.

ایضاح و (کل مولود یولد علی فطرة...) حدیث شریفی ایله ده بیان قیلندی. بنا علیه تحریف ایدر. لمش ادیان باطله، دین فطری اولمایوب حقیقت انسانیه اوزرینه ده و قانون طبیعی گه ده موافق دگللر در. بلکه آنلر حقیقت انسانیتی هادم اولورلر.

نبیلرنک هر قایولری الله تعالی دینی اولان دین فطرتینی اظهار قیلوب انسانلری اصلاح قیلدیلر و آنلره دنیالری ایچون حیات مدنیه و آخرتلی ایچون سعادت ابدیه یوللرینی کوستر دیلر.

نوع انسانک دور طفولیتندن باشلاب ظهور ایتمش اولان پیغمبرلر آنلرنک حجاب الهیدن مأمور اولدقلرینه کوره مبعوث اولدقلری قوملرنک احوال فطریه سین اصلاح ایدر اولدیلر. پیغمبرلر طرفندن توزولمش سنتلرنی اوزلرینک امتلری قبول قیلور و پیغمبرلردن صوگ حواریلری (وارثلری) اول سنتی نشر و اشاعت قیلورلر ایدی. اگرده هر نبی نك امتی بویله دوام قیلور اولسه لر اول نبی نك دینیده استقامت ایله دوام قیلور و سنتی ده نشر اولنور ایدی. اگرده آنک امت و وارثلری سنت و طریقه سنندن چیقار اولسه لر اول نبی نك دینی ده تحریف اولنور، ترهات و خرافاته تبدل ایدوب اصل وضع سنندن چیقار ایدی. دینلرنک تحریفلری بویله اولنوب ادیان باطله نك ده ظهورلری بونندن نشئت قیلمشدر. نوع انسانده اولان قانون الهی بویله بوزلوب حقیقت انسانیت دخی بویله ضائع اولمشدر.

تحریفنک سببلری- ادیان باطله نك جمله سی، دین الهی و فطری اولان دینلرنک تحریفلرندن نشئت ایتمش و تحریف ایدلمش دینلر اصل وضعندن

شريعتهڭ تخرىف قىلىنماقنى آنلاردا بويلاپ تهاونلار اولمىقتىن ايدى. بنى اسرائيلده هر درلو فساد و منكرات اشكار اولدىغىندە نهي ايتىك اورنىك علماسى ده بو اشلىرگە اشترىك ايتىمىشلىرى، تورات وزبور شريعتهڭ يوللىرىدىن تمام آيرىلمىشلىرى ايدى.

(۳) قياس و استىحساندىر. عقلياتى نقيليات اوزرىنە آرتق كوروب صاحب شريعت كىتابلىرىنى و آنىڭ آثارىنى افراط كىدوب تاويل و قياس قىلماق در. صاحب شريعت كىتابلىرىنە سطحى اولان نظر ايله باقوب آنىڭ اسرارىنە دوشىنمايۇبدە آنى دخى بىك تىزگىنە عقلىنىڭ اقتضاسىچە قياس قىلۇب درلو طريق ايله تاويللىرى قىلماقتىر. بو سببىدىن صاحب شريعت اوزرىنە انزال اولنىمىش كىتابلىرىنى معنالىرىنى معطل و حكمتلىرىنى متروك ايدوب قالدۇرماقتىر. ايسكى زمانلاردا اولان اديان الپهنگە كىبلىرى بو طريقە تخرىف اولدىلىرى. آسماندا اولان اجرام فلكىهنگە معبود اتخاد قىلىنماقلىرى نار و نور كىبى جواهر جىسمال نپهنگە مسجود اولماقلىرى بوندىن ظهور ايتىمىشلىرى. اوشبو سببىدىن « اول من قاس ابليس » هم « وما عبدت الشمس والقمر الا بالمقياس » دىمىشلىرى.

(۴) افراط درجەدە قاتىقلىق و آرتق رياضت قىلۇب حيات دنياىدە تفرىط قىلماقتىر. قوانين عمومىيە نىڭ اساسى اولان طريق اعتدالدىن چىقۇب افراط رياضت و محنت ايله بو دنياىدىن قۇتۇلۇپ قىلماق و ما فوق طبيعت عالەلرىنە توجە ايدوب حيات دنياىدىن بتونۇلماق كىدار قىلماقتىر. شرفە اولان حق دىن لردن اوشبوندا ذكر ايدىلمىش سببلىرى ايله برهمىن، بودى، مانى كىبى باطل دىنلار ظهور ايتىمىشلىرى احتمال طوتۇلغۇر. چونكى اول دىنلارنىڭ اساسلىرى افراط درجە رياضت و قطع علائق ايله دنياىدىن تىجىر ايتىمىشلىرى عبارت در. آنلار كورە گوبيا انسانلارنىڭ سعادىتلىرى مذكور شىلردىن گىنە عبارت اولغۇر. حالبوكى بويلاپ اشار رهبانلىق، كاهىنلىق، تىبلىكلىق طريقلىرى اولغۇب اديان فطرىيە نىڭ خارچىدە و حقيقت انسانىتە موافق اولماق بلىكە انسانىتى بتونۇلماق اھام اولغۇرلىرى. رهبانلىق اصولىنىڭ

چىقۇب اساطىرلىقغە منقلب اولمىشلىرى. اديان فطرىيەگە كىلن تخرىفلىرىنىڭ حدسىز اولان يوللىرىدىن بىزلىر بعضىلىرىنى بيان ايدەمىز:

(۱) هر بر نپىنىڭ ايتىلدىن مستىب و ظالم حاكم لىر ظاهر اولوب اول نپىنىڭ سنتى و طريقەسى ايله حكم و عمل قىلمايدىلىرى. قانون رىبانىيەنى آرتقە قويدى. قلىرى حالدا امت آراسىدە ظلم جور تاراتىدلىرى (۱). و فطرت انسانىتى يوغالىدىلىرى. بونىڭ سببىدىن نپى واسطەسى ايله وضع قىلىنىمىش، دىن الپه معطل قالوب وضعىدىن چىقىمىش و كوب دىنلار يوغالىمىشلىرى.

(۲) امت اوزرىنە تهاون غالب اولوب آنىڭ سببىدىن دخى دىن الپه ضائع اولغۇر. تهاوننىڭ اصلى اولدىرگە: بر نپىنىڭ ايتىلدىرى آنىڭ سىنتىنى ضائع قىلغۇرلىرى. و آنىڭ سىنتىدىن اولان نماز، روزه، زكات فلان كىبى احكام دىنپهلىرىنى ضائع قىلۇب شىھوات و فساد يولپىنە دوشارلىرى. دىن نپىنى دخى تعليم و تعلم و عمل ايله اشاعت قىلمايۇب، امر بالمعروف و نهي عن المنكر كىبى شىعار دىنپىلردىن تىرك قىلغۇرلىرى. بونىڭ سببىدىن دىن الپه يوغالوب آنىڭ اورنىدە رسوم فاسدە اورناشوب هر درلو خرافات و ايتىدعات ميدان آلوردا وضع الپه اولان اصل دىن تمام اونودلمىش اولغۇر.

ايك ايسكى دىنلاردىن اولان نوح و ابراهيم پىغمبەرلرنىڭ دىنلىرىدە شول سببىدىن يوغالىمىش، بالىكلىق اونودلۇب مچھول قالمىشلىرىدۇر. حتى مذكور دىنلار تمام مىندرس اولدىلردىن تارىخ اديان و تارىخ مىندىت صحىفەلرىنەدە كىرمىدلىرى.

صاحب شريعتدىن روايت و نقللىرى يوقلىقى و آنىڭ سنتى ايله عمل اولمايدىقى، اول ملتىنىڭ علما و حكما سى مستىب پادىشاھلرىنىڭ هوالىرىنە اياروب صاحب شريعت كىتابلىرىنى باطل يول ايله تاويل قىلماقلىرى، فاسد غرضلار ايله صاحب شريعتنىڭ آثارىدىن آيرىلماق لىرى، خرافات و منكرات شىئاع اولدىغىندە علماىنىڭ آندىن نهي قىلماقلىرى هر برى تهاون مىنشالردىن. بنى اسرائيل ملتىنىڭ تعوجى و حضرت موسى

شريعتنىڭ آثارىنى آرتقا تاشلامقدىر. اديان الھىيەنىڭ تھرىف اولنماقلىرى كوبراك بو طريق ايله اولمشدر. معصوم اولمىيان رھبانلر و كاهنلر اوز وھبلىرى، خيا-للرى و الھاملرى ايله اباطيل و اساطير وضع ايتىمىش لىر، باشقەلرە آنلرە تقليد ايدوب حقيقى دىنلرندىن آداشمىشلردىر.

ايسكىدىن بىرو كاهنلرنىڭ دىنلىرى بوندىن عبارت اولدىقى كېى نصارىنىڭ و رومالورنىڭكىدە مىسلىكلرى بوندىن عبارت ايدى. آنلرنىڭ بو طريقلىرى ايله دىن الھى اولان دىن عيسى تھرىف ايدلدى. آنىڭ اورننە دە معصوم اولمىيان پاپالارە تقليد اورنلاشدى.

(۷) صاحب ملت اولان نىپلرە انزال اولنەش اولان كىتابلرنىڭ ظاهر معنالرنىڭ عدول قىلوب باطن معنالرىنە تعمىق قىلمىق و آنلرنىڭ ظاهر حكملرىنى وىران قىلوب بطونلرندىن ھەر درلو معنالر و حكمتلر چىقاروب آنى اشاعە قىلماقدىر. بو ايسە حق تعالى نىڭ ظاهر اولان حكمتلىرىنى عبث صايوب آنلرنى فائەدەسز حساب قىلماق اولور. نىپتەكە خالق تعالى نىڭ افعال و آياتى اولان بىر و كوكلرەگى حكمتلرنە اھمال قىلوب توغرىدىن توغرى ماورا طىبعت عالھلر بىننىڭ حكمتلىرىنى تفتىشگە كرىشمك، حكمت ربانىھنى تھرىف دىمك ايدى. شونىڭ كېى دىنى حق تعالى جانبىدىن انزال قىلىنىش كىتابلرنىڭكىدە ظاهر معنالرنىڭ عدول قىلوب باطن معنالرىنە تعمىق دىنى تھرىف اولنور.

(۸) بىر ملتنىڭ دىگر ملت ايله فاتشماقلىرى. بونىڭ سىبىدىن كىوب دىنلر تھرىف قىلىنوب كىوب ملتلىرى مو اولدىلر، كىوب ملتلىرى دىگر ملتلىرنىڭ طرفىدىن يوتلدى لىر. حتى كە وضع الھى اولان دىنلر بونىڭ سىبىدىن ضائع اولوب كىوب پىغمبىرنىڭ ملتلىرى و امتلىرىدە بونىڭ سىبىدىن مىندىس اولدىلر. ايسكى زمانلردە بتون عالم انسان اباطيل اىچىندە اولوب شونلرنىڭ اىچىدىن نىپلر پىغمبىرلر ظھورى ايله جناب حقدىن دىن لىر وضع قىلىندى ايسەدە بىك آز وقت اىچىندە اول دىنلر ضائع اولورلر ايدى. اول دىنلر ھەر طرفدىن

اساسىدە بويىلە نشدد و تعمىق قىلمىقدىن باشقە بىر شى دىكلدىر.

(۵) اساسسىز و سىندسىز اولان اجماع و فرارلرە تابع اولمىقدىر. كرك عقايد و كرك قواعد بابلرنە اولسون ھەر ملتنىڭ كىندولرىنە مخصوص اولان فرار و اجماعلىرى اولنور و اول ملت دىنى آنى اساس قىلور لىر و آشا كورە قوانىن دىنىيە و مدىنىيەلرىنى تاسىس قىلورلر. حالبو كە ھەر بىر اجماع اىچون بىر اساس و ياكە سىند كركدىر كە آنىڭ ايله اول اجماع صحىح اولنور دە قوانىن مدىنىيەگە دىنى منشا اولە بىلور.

ھەر بىر اجماعنىڭ اساسى ايكى درلوشىدىن عبارت دركە: بىر عقل و تھرىبە و دىگرى نقل و سىندىر. ھەر ملتنىڭ بىر خصوصە اولان اجماعلىرى اوشبو ايكى درلو اساسنىڭ بىر اوزرىنە بنا قىلنور اولسە آنىڭ ايله تاسىس قىلىنىش اولان قوانىن دىنىيە و مدىنىيەسى ھم اساسلى اولور. اكر دە اول اجماعلر بو ايكى نىڭ بىرىنە موافق دىكللر ايسە آنىڭ ايله وضع اولنان قوانىن مدىنىيەلر اصلسىز اولور. اصلسىز و سىندسىز اجماعلىرىنى قبول ايتىمك سىبىدىن كىوب دىنلر تھرىف اولنوب اصل وضعلرندىن چىقىدىلر و كىوب ملتلىرى درلو خصوصە اولان اجماعلىرىنى عادت و تقليد اصوللىرىنە بنا ايدوب عقل صحىح و نقل حقيقى طريقەلرندىن عدول قىلدىلر و اوشبو سىبىدىن اديان فطرىيەلرندىن ايرىلوب خرافات و اساطير اىچىنە قالدىلر. اديان باطلە اربابى نىڭ اكثرى كىندى قواعد دىنىيەلرىنى باطل و اساسسىز اجماعلرە بنا قىلوب رھبانلر و كاهنلرىنە تقليد قىلماق اصولىلە دوام ايدىلر، آنلرنىڭ بو اصوللىرى نىپلرنىڭ شرىعتلىرىنە خلاف اولدىقى كېى، حكمتەدە مخالفدر. نصارالرنىڭ تىلىث قاعدەسىدە اجماع قىلمىقلىرى بو قىبىلدىن اولنور (۱).

(۶) معصوم اولمىيان انسانلرە تقليد قىلمىقدىر. معصوم دىكل رھبانلر و كاهنلرنىڭ سوزلىرىنە تقليد قىلماق، آنلرنىڭ قوللىرىنە و ھىللىرىنە ايتانوب صاحب

(۱) آنلرنىڭ ھىزرت عيسى نىڭ مصلوب اولدىغىنە اجماعلىرىدە بىر نقل صحىح اوزرىنە بنا قىلنماشدر.

شیمدیگی اولان اسرائیلیلر و عیسویلرنڭ طریقه لری نییلرنڭ طریقه لرندن یراق اولدیغی کبی قوللرنڭ دستور اولان تورات، زبور، انجیل اسملر نده اولان کتابلری ده کتب منزله دن دگللردر. بلکه اول کتابلر اصل کتب منزله دن محرف اولان تورات انجیل نامنده گی کتابلر اولنورلر. چونکه اول کتابلر نڭ فن ایله جیولمقلری ممکن دگلدر. حاضرده علوم و فنون ایله هر شی انتقاد قیلندیغندن اول کتابلرده انتقاد قیلنمقلردر. حقیقت حالده الله تعالی کتابی ایله عقل و حکمتنڭ مخالفت قیلشمقلری جائز اولماز. چونکه علم حکمت حقایق موجوداتنڭ ترجمانی اولد. یغی کبی الله تعالی دن نازل اولمش کتابلرده حقایق موجوداتنڭ ترجمانی اولور. حقایق موجوداتی ملکات عقلیه لری ایله ترجمه قیلدقلری کبی حق تعالی کندوسیده کلام ازلیسی ایله تعلیم قیلور. حکما حقائق مادیه و ظاهره دن درس ویردیکلری کبی حق تعالی حضرتی کندیسی حکمانڭ افکاری ایرشمیه. چک حقیقتلرنی کتابی واسطه سیله تعلیم قیلور. شونڭ ایچون بو ایکی تعلیم آراسنده مخالفت اولمازغه تیوشلی.

امام و مدرس سرورالدین.

باشقردلر (*)

یوقاریده بیان اولندیغی اوزره کوب ییللردن بیرلی باشقردلر باش کوتاروب، روسیه دولتینه کوب ضرر کتوردیلر. بو فتنه لرنی باصو حکومت ایچون بیک قیمتکه دوشدی. نه قدر عسکرلر تلف اولدی و نه قدر مهاجر روسلر طالانوب و اوتلوب و بالا چاغالری یراق ییملره یبارلوب، قول ایدلوب صا. تلدی. شول سببلردن، کله چک وقتلرده باشقردلرنڭ

(*) ۱۰ نجی عدددن مابعد.

احاطه قیلان خرافات و اباطیل نیز زمانده سوندرر ایدی. شول جهندن هیچ بر دین، اوزینڭ سلامت حالنجه رواج بولوب میدان آلماز ایدی. اوشبو سببدن ایسکی دینلردن حضرت نوح، ابراهیم، هود و صالح پیغمبرلرنڭ دینلری نیز زمانلرده ضائع اولدی. سوڭره بنی اسرائیل ملتلیده بویله اولدیلر. حضرت موسی، داود، سلیمان پیغمبرلرنڭ دینلری، هر طرفلردن هجوم ایدن اساطیرلرگه مقاومت قیله آلمایوب آنلره مغلوب اولدیلر. تورات، زبور کبی کتب سماویه نڭ حقایق و دقایقی اشاعه ایدلما. دی هم نییلرنڭ ده سنت راشدله لری رواج اولمادی. بنی اسرائیل ملتی اساطیر ملتلیرنڭ تمام اورتاسنده قالدیغندن اسباب تحریفدن اولان تهاون، فسق و فساد، تشدد، رهبانلق، کاهنلق و هر درلو قیاسات، ظلم و استبداد کبی شیلرنی قبول ایتدی. اسرائیلی لری بر طرفدن بابلیلر و دیگر طرفلرده روملر افراط قانیغ غارت ایتدیلر. شول سببدن آنلرده اولان آثار انبیا ضائع اولوب، تورات و زبور شریفلرنڭ علم لریده محو اولدی. مذکور کتابلرده اولان قوانین الهیه و معارف ربانیه ظهور ایتمایوب جمله سی مندرس اولوب قالدی و دین الهینڭ رواجنه سکتته کلدی. عالمگیری ده دوام ایتمایوب منقرض و متفرق اولد. یلر و اکثراری کهاننت و رهبانیت طریقه لرینه سلوک ایتدیلر. سوڭره اسرائیلیلردن حضرت عیسی انجیل شریف ایله مبعوث اولمش ایسه ده، آنڭ یولی پت پرستلک و اساطیر ایله تمام یوتلوب انجیل شریفک اولان قانون الهی ده ضائع اولدی. چونکه انجیل شریف کندیسی ده محو اولمش ایدی. آندن سوڭ رهبانلق طریقه سی دخی رواج تابدی. شیمدیگی اسرا- ئیلیلر، عیسویلر، حضرت موسی و عیسی پیغمبرلرنڭ طریقه لرنه اولدقلر بنی دعوا قیلور اولسه لرده طریقه لری طریقت انبیاء اوزرینه پک یراق اولمقلردر. بلکه آنلرنڭ حاضرگی طریقه لری افراط و تفریط ایله رهبانیت و کهاننت طریقه لرندن باشقه بر شی دگلدر. حالبوکه نییلرنڭ طریقه لری اعتدال اوزرینه بنا قیلنمشدر.

ايتىمىيەنلرى، خرىستىيانلىقى قبول ايدەنلر ايچون ويرگو (ايماننا) نولاوگە آغرىسىنوب يراق ييرلرە، اورمان آرارلر يەنە قاچوب كىتمەشلردر .

روس مؤرخلر يىنك ايتولر يەنە فاراغاندە، مسلمانلار نلرنىڭ آخوندلرى و ملالرى بو حالنى غنىمەت بلوب باشقردلرى حكومتكە فارشو باش كوتاررگە قوتورتمەگە باشلامشلر هم خرىستىيان اولغانلر يىنك يكاندە اسلامگە قايتوغە دعوت ايلەمشلردر . بولارنىڭ قوتورتولر يەنە فاراب، بعضىلرى اسلامىيەت قايتماق اولوب تورەلرگە عرىضەلر ويرسەلردە عرىضەلرى قبول اولنمىوب، حتى بعض تورەلر طرفندىن تورلېچە اذأ و جفالرغە دوچار ايدلوب كوبىسەنچە هلاك اولمشلردر .

باشقردلرنىڭ آرتوغراق آچىغانلور يەنە شول اشلر سبب اولمشدر: قديم زمانلردە هر ناحىە ايچون رۇس ايدوب بر آدمنى اوزلرى صايلاب قوبالر ايدى. تورەلر بو نظامنى بتروب، هر ناحىەگە ايكى - اوچ اسطرشىماننى اوزلرى صايلاب، هر اشە بونلرى مسئۇل ايدە تورغان اولدىلر. يەنە باشقردلر نىڭ دىنى رۇسلىرى اولغان آخوندلرى سىرەكلەنوب، دورت يولغە (اول وقت باشقردستان دورت يولغە بو - لىدىكىدىن بوتون باشقردستانغە دورتىكە آخوند دوغرى كېلە) فقط برارگە آخوند نىعین اولنوب، بونلرغە اوكلر ويرگان وقتكە، خرىستىيانلىقە چقانلرنى يكاندە مسلمانلىقە چغارغە اونداماسكە هم اذىنسز مسجد و مدرسەلر بنا ايتەسكە شرط ايدلدى و امضالرىنى آلىدى. ايشتە، بر طرفندىن ملالرنىڭ اغواسى، ايكنچى طرفندىن تورەلرنىڭ شول طريقە قسوى باشقردلرى تمام آچىغانلردوب، باش كوتەرمك مرتبەسىنە كتوب روب يىتكەرمش ايكان، يەنە حكومت طرفندىن ۱۷۵۴ سەنەدە بر اوكلر نىشر اولنوب، اولدە بوش استفادە قىلە كلدىلرى طوز كوللردىن طوزنى صانتوب آلونى الزام قىلمشدر. بو اشكە يەنە آچىغلارنى قاپاروب « الله تعالىنىڭ اوزمىزگە ويرگان خزىنەسىدىن طوزنى صانتوب آلەيمىز » دېە باش كوتاررگە نىت ايتسەلردە، تورەلرنىڭ قوشوى بو يىنچە تەكلىپنى « اوفنا » غە كلوب

و باشقەچە يات جنس قوملرنىڭ قىتەلردىن قوتولمق ايچون ايتارودىسلرنىڭ آراسىنە « پراۋوسلاۋونىلىق » نى تاراتو مناسب كورلدى (۱). بوفكرگە خدمت ايدىنلرنىڭ ايڭ بېوكلردىن « دىمىترى سىچنوف » نام پاپاس اولوب بو آدم ايكى يىل (۱۷۴۰ - ۱۷۴۲) ظرفندە ۱۷۳۶۲ كشىنى خرىستىيان دىنىنە چغاردى. بو آدم ۱۷۴۲ نچى سەنەدە « نېۋنى نوۋوغورود » شەرىيەت آرخبىرىلىك منىبىنە نىعین اولنوب دورت يىل ظرفندە ۳۰۰۰۰ قدر كشىنى خرىستىيان دىنىنە چغاردى. لىكن كرك باشقرد و كرك باشقە اولسون خرىستىيانلىقى قبول ايدولرى چن كوكلدىن اولمىوب قاىو سىنك قبول ايدولرى تورەلر طرفندىن وعدە ايدلمش آرماز فائەلرە قىزغوب و بعضىسىنىڭ قبول ايدوى يىرلى تورەلرنىڭ قسوندىن قورقوب اولمشدر . شول وقتلردە « سىنات » طرفندىن توباندەگى نظاملر چىغارلوب، يەنە شاقىلى آدىلرنىڭ خرىستىيان دىنىنە چغويىنە سبب اولمشدر . شويلا، كە مسلمان بايارلرنىڭ قوللرنىڭ خرىستىيانلىقە قبول ايتسەلر بايارلرنىڭ قوللردىن آلنوب آزاد اولمشلر ؛ اگدە بايارلر اوزلرى خرىستىيانلىقنى قبول ايتسەلر قوللردىن آلنوش خرىستىيانلر كىرى اوزلر يەنە قايتارلوب ويرلمشدر . يەنە بوگا باشقە : بر طائىفە خرىستىيانلىقى قبول ايتسە ويرگو (ايماننا) تولادىن اوچ سەنەدە قدر عفو اولنوب، بونلردىن آلنە چق ويرگولرنى مسلمانلر اوستىنە يوكلەتمشدر . خرىستىيان اولانلرى اوز يىلردە قالدىرلوب، خرىستىيان اولمايانلرى ايكنچى بر ناچارراق يىرلرگە كوچرلمشدر . تورمەلرگە كىرگان و ياخود باشقەچە بر تورلى اشكە دوچار اولوب حكم آستىندە قالغان مسلمانلر خرىستىيانلىقى قبول ايلسەلر بونلر يەنە هر تورلى اذا و جفالردىن آزاد ايدلمشدر . ايشتە، شونىڭ ايچون بو وقتلردە اسلام جماعتلرى گروە گروە اولارق خرىستىيانلىقى قبول ايتمشلر ، خرىستىيانلىقى قبول

(1) Пугачевъ и его сообщники, сочиненіе Дубровина, томъ 1- ый, ст. 253.

باشقردلرى بىك قاتى قورقتىدىغىدىن ، باشقردلر بومر - تەسەندە صېر ايدوب ظاهرا اطاعت كورساتمىشلر ايدى . لىكن ، باشقردلرى هر جانبدن فسولر دوام ايلدىكىدىن باشقردلر چداشا آلماي ، اوزلرىنىڭ مظلومىتىلارنى ايمپىراترىتسىسە غە ايشتىرمك قىدىلە قىتە چغارغە قرار وىروب ، شول وقتنىڭ ايكى اعتبارلى علماسىدىن مېشار طائفەسىنە منسوب عبدالله ملا باطر - شىننى رېئىس ايتدىلر (*) (بو ملانىڭ اوتا اوياز - نەگى كارىشوى دېگان قىرەدن بولوى گمان اولنە - در) . بوملا شول وقتلردە ۴۰ ياشىدىن اولوب ، تىلگە بىك اوستا ، باشقردلر آراسىدا كەملىك شەرت تاپقان ، علمى ايله هر كەمنى مسلم ايتكان بىر آدم ايدى . ابتدائى تەلىمنى كائىنكى ۋولستىدە ايلشاھ سلا دېگان كىشىنىڭ قىرەندە تەحصىل ايدوب ، باشقردستاننىڭ هر بىرىدە سياحت ايلدى . وار دىغى بىرلردە وعظ و نصيحت ايل اولوب ، وقتى تىدكچە بالالرىدە تەلىم ايله شغلىلە - نەدر ايدى .

واقەنىڭ باشلانمىسى بويە اولمشىر : بىر وقت عبدالله ملا « مسلم » دېگان اسطرشىنانىڭ قىرەسىنە واروب ، بونىڭ كىلوى نى ايشتو ايلان اطرافىدىغى بارچە باشقردلر بونىڭ وعظ و نصيحتىنى ايشدوايچون گروه جىيولشوب بو قىرەبە كەمشلردىر . « مسلم » اسطرشىنادە بو عالمىڭ كلوينى هم جماعتنىڭ جىيولوينى غنىمەت بلوب ، بىك كوب ايت ھەمدە قەز حاضىرلر بىر مجلس توزومشدر . بو مجلسدە اشى اچە تورغاچ هر تورلى بابدىن سوز اچىلوب ، بارا تورغاچ سياست بابىندە كروب كەمشلردىر . اورسوف و كىرىللوڭلر زىمانەسندە نە قدر خاتون قىلرىنىڭ قدرسىز ايدلولرىنى نچە مكلاب آنا بابالرىنىڭ قىلچىدىن كچىلدىرىنى ، نە قدر مال و حيوانلرىنىڭ طالانلرىنى ، كىوب آدملىرىنىڭ اسلامىدىن آيرىلولىرىنى بىر ، بىر ذكر ايدشوب تمام

(آخرى وار)

خبر وىردى .

م . ھادى .

علم يولندە ملتارنىڭ اتفاقى .

(۱۰ نچى عددىن ما بعد)

آلدەغى آوغوست اورطەسنىڭ بلجىقانىڭ پايتختى بروكسەلدە بولاقچى بىن الملل « عائىلە تىرىبەسى » قونغرسى پروگرام جەتتەنچە بوگاچە بولغانلارنىڭ ھەسە سىدىن شەب چىچاقچىدر . مەن ، بىك قىسقىغىنە ايتكاندە ، آنىڭ پروگرامى :

۱ نچى شەبە : بالا حالن اويىرەنو - بالانىڭ طبيعت ، كىمچىلىك و نەگە مائل بولدىغىنى اويىرەنو ،

(*) روس تارىخلىرىدە بو ملانىڭ اسمى تورلىچە ذكر اولنە . بعضلرىنىڭ دىدكىنە كورە عبدالله عالىپ و بعضلرىنىڭ دىدكىنە كورە باطرشاھ عبداللەين و بعضلرىنىڭ دىدكىنە كورە عبدالله باطر شىن اولوب بىزبوندە شونىنى اختيار ايلدىك .

قاراغانده بالالارغه مخصوص بولمهلر. خادملر، مربيه لر و بونلرنك توري، بالاغه تاثيرلري. مخصوص مکتبلر. مکتب تربيه سى - بالانى فايچان مکتبه يبارو كر كلك. فره بل اصولى، بالانى اويده اوقتو مسئله سى. بالا باغچه لرى و بو حقه آتالرنك تله-كلرى. مکتب نك تربيه ايچون بولغان ناچار تاثير لرى، كيمچيلكلرى و عائله نك بونى ازاله قیلوغه طريق و چاره لرى. قزلرغه مخصوص اورطه مکتبلر. بو حقه آتالرنك تله كلرى. قزلرغه بالا تربيه سى، حفظ صحت، يورت تربيه سى و معيشت ايچون كر كلى باشقه معلومات بيرو، هنر اويده تو. قزلرغه پانسیون باصاغانده عائله معيشتنه اوخشاسون ايچون و قزلرغه عائله خدمتلرن اويده تو ايچون بو پانسیوننى نه شكله ايتو كر كلك. معلم و معلملر حقنده مطلوب شيلر. تورلى يرلرده امتحان و تعطيل وقتلرى. بو حقه طبييلرنك فكرلرى. مکتبلرگه طبيعت تربيه سن كرتو هم بو حقه اصوللر. قول هنرلرى و اخلاق اويده تو هم نفايسكه محبت اورنلاشدر و. مکتبدن صوگغى تربيه - مکتب تمام ايتكان قزلرنى آنالق و خوچه خاتونلرغه حاضرله و. كياوگه باراچق قزلرنى ياكا حيات كه حاضرله و. عائله طنچلغى ايچون كر كلى اش لرنى اويده تو. مکتبدن صوگ آلو كر ك بولغان علم و نظرلر. عائله ده گى ياشلار ايچون كر كلى قول هنر-لرى. حفظ صحت و اخلاق. تربيه جمعيتلرینه يورو كر كلك. سياحت - ايكسكورتسيه و بونك اصوللرى. چيت نلر اويده نو هم چيتلرنك معيشتلرندن خبردار ايتو قسديله ايله شا كردلرنى آليشيشو. غير طبيعى بالالر تربيه سى - بونلرنى صنف صنف بولو. بو حقه استاتيسيكا. بوندى [آكغراو، نيسكهرى، حالسز، زحمت صوقفان] بالالر ايچون مکتبلر. آنلرنى تربيه اصولى. آنلرغه معلم و مربييلر يئشدر و. طبييلر ايله معلملر آراسنك بر برينه ياردم قايسى نقطه لرده بولورغه تيوشلك. ضعيف، خلقسز، آورو، صا كغراو، آكغرا هم تلسز بالالرنى تربيه و تعليم عائله نك وظيفه سى در. غير طبيعى بالالرنى تربيه

بلو حقه اك صوگغى تجربهلر و نتيجه لرى. بو حقه حساب. بالانك ذهنى آرو. بونك درجه سن اولچاو حقنده غى ياكا اصوللر و بونك قايسى آرتقلىق. بالانى آز آروتا طورغان شغللر. مشغوليتنك اوزاقلىغى و ترنيسى. مکتبه و اوى ده قايسى ياشك چاقه كويبو مدت اوطوروب اشلرگه يارى؟ معلملرگه علم الروح اويده تو. آتالر جمعيتلرى آچو. بونلرنك بالالر حقنده معلومات چولرى نك فائده سى. بونك اصول و پروگرامى. بالالرده فورقو و بونك باش سببلرى. بالالرنك انتحارلرى. بونك سببى و ازاله چاره لرى. انتحار حقنده استاتيسيكا. نسلدن كيامه آورو هم كيمچيلكلر. بونلرنى ازاله مسئله سى و طريقلرى.

۲ نچى شعبه: عائله ده تربيه - آتالر جمعيت لرى آچو هم مخصوص اثرلر يازو ايله عائله تربيه سى حقنده طوغرى معلومات و فكر طاراتو. بالالرنك اوين لرى. حال چيو ساعتلرى. كوكل آچونك تر-بیه گه تاثيرى و اصوللرى. بالانك تربيه سينه تاثير اينه چك اثرلر. ۳ - ۷ ياشلك بالالرغه مخصوص رسم آلجوملرى. ۷ - ۱۲، ۱۲ - ۱۶ و ۱۶ - ۲۰ ياشلك بالالرغه مخصوص اوقو كتابلرى. عائله، بالانى نيچك تربيه قىلا آلا و نيچك ايتوب آكا صلح پرورلك روحن بيده آلا؟ عائله، بالانى نه روشده «خوجه لى» غه اويده تورگه مكن و تيوش. اجنبى نلرن اويده نونك كر كلى گى. بالانك طبيعتنده گى خصوصيتلرنى بلوب شوگا مناسب صناعت يا كه فن طابو. مخصوص صنا-عت فن گه توزب بالانك معلوم بر خصوصيتن ترقى ايتدرو. حفظ صحت. بالالرغه كيوم. اوى، جهاز. اول عائله سى. اول هنرلرى اويده تو. اول معيشتى نك آرتقلىقلىرى.

۳ نچى شعبه: مکتبه چه تربيه - صبى نى آشانو و بو حقه كيكاشلر. صبى نى كيوندرو مسئله سى. بالانك بيش حسينى تربيه و ترقى ايتدرو. بالانى اوسدره و نفايتا طورغان اوينلر. بالانى بلوهم آكلوغه سوق ايتدرو. بالاده مسئوليت حسينى و نشبث طبيعيتنى طودرو. اصول تربيه نقطه سنندن

مسئله سنه حکومت و مأمورلرنڭ اشتراکی .
بالالر فائده سنه تاسیسات - تعطیل وقتی .
هوا ایله دوالاو . مکتب فولونیه لری . چاخوتقه ایله
کوره شو جمعیتلری . ایسرککک ایله کوره شو ایچون
مؤسسات . بالالرنی آتالر ، خواجه لر و باشقه کشیلرنڭ
فاطی معامل سندن صافلاو مسئله سی . طاشلاندىق و نا
مشروع بالالرنی تربیه . . صبیلرنی حمایه جمعیتلری .
آنلرغه کبوم بیرو . «بر طامچی سوت» جمعیتلری . یاسلی
لر (بیشکخانه لر) . بالالرغه مخصوص تعاون جمعیتلری ،
بالالرنڭ حیاتن استراخاوات ایتو . بالالرغه مخصوص
صودلر .

ایشته ، بروکسل ده بولاچق عمومی «عائله
تربیه سی» و ایستافقه سنده ، حاضر معیشت نڭ آلفه
قویغان تربیه و تعلیم سوأللری نڭ هر بری بویله
تفصیلی روشده قارالاچقدر . بو پروگرام ، فونفره س
آچیلودن یل یارم الک اعلان ایتلگانلکدن و آشا
دافلادلر حاضرلاوگه همه مملکتلرنڭ و هر تورلی
مسلك و یول صاحبی علما اشتراک ایتگانلکدن بو
ایستافقه نڭ تربیه و تعلیم حقنده بیک مهم نتیجه لر
قالدره چغنده شبیه یوقدر .

۱۹۱۱نجی یلده ایتالیا نڭ «روما» و «طورین»
فالالرنده بولاچق بین الملل تعلیم و تربیه فونفره سلری
ده بیک زور اهمیت بیر یلوب کونیله . بونڭ برنچیسنده
عموما مکتب و تعلیم مسئله لری ، ایکنچیسنده ایسه
صناعت و هنر اویرونو مسئله سی نیکشریله چکدر . بو
فونفره سللرنی ایتالیا «تعلیم جمعیتلری» نڭ اتفافی
یاصیدر . روما فونفره سنده ، خزینه لر حسابنه «مکتب
و تربیه» موزه خانه لری آچو مسئله سی ده فارالاچق .
تاینکه هر ملت نڭ معارف اولچاوینی شول موزه خانه
لردن مکمل روشده بلوب چغو ممکن بولسون . بو
فونفره سلر حضورنده بیک مکمل و ایستافقه لرده بولاچقدر .
شونی ده ایتوب کیتیررگه کرک : معلم و مربیلر
ایچون خاص اصول تعلیم و تربیه فونفره سی هم ایستئا-
فقه لر نندن باشقه ارده بیک مهم معلومات بیره آلار .

چونکه هیچ بر کسب و فن یوقدرکه ، آذڭ تربیه
و مکتبکه بر قدر تعلق بولماسون . شول سببلی طشدن
غنه قاراغانده تربیه و تعلیم گه هیچ تعلق کورلماگان
ایستافقه و فونفره سلرده معلم و مربیلر ایچون کرکلی
وقزق نتیجه لر قالدره لر . مثلا باطر جای لوندونده
بولغان و خالص سیاسی قصد ایله جیولغان «صلح
فکرن ترویج» فونفره سی مکتب مسئله سنی بیک نق
تیکشردی . بونده مکتبنی بتون دنیا ایچون برلاشدر و
فکری سویله نوب ، فونفره س اعضا لری : «معارف نڭ
تربیه سی ایچون همه مملکتلرده گی مکتب پروگراملرن
بر برینه یاقنلاشدر و تیوش . شویله که ، پاربرژده
مکتبکه کرگان آدم ، زور مشقتسز بیرلین ، لوندن
و باشقه یلرده دوام ایتدره آلسون» دیدیلر . بو فکر
بیک زور رغبت فزانندی و فونفره س بوندی «عمومی»
مکتب پروگرامی توزوب کیله سی بین الملل فونفره -
سارنڭ قارامغینه طابشررغه بولدی . جنوه ده بولغان
بین الملل «علم الروح» فونفره سی علم الروحنی نه
قدر اوستره سه ، مکتب و تربیه مسئله سنده شول قدر
فصلدی . چونکه روح نڭ حالتی تربیه و تعلیم گه
تعلقلیدر . بونده بیک کوب تجربه ، دعوا و اثباتلر
مکتب شاگردلری حالتندن آلدی . بونده عادتی
باش شاگرد نرسه اوقوررغه یاراتا ؟ مسئله سی روسیه ده
آلغان حساب ایله تیکشردی . روسیه ده ۱۶۰۰ بالادن
«سز نرسه اوقوررغه سویه سکنز ؟ راسقازمی ، شعرمی ،
مثلمی ؟» دیب صورغانلر . یوزگه ۷۹زی (۱۲۶۰ی)
راسقازنی آرتق کورگانلر . بونلرنڭ ۸۲ پراسینتی
(۱۰۶۰ی) اوزنراق راسقازنی فسقه دن یاراتبراق
اوقیلر . شاگردلرنڭ ۷۲ پراسینتی کشی حیاتندن
بولغان حکایه لرنی جانوارلر معیشتینه یا که تصویر
طبیعت که قاراغانده آرتق کوره لر . ۸۲ پراسینتی چن
واقعنی خیالی حکایه دن آرتق سویه لر . بونلردن مقصد
بالانڭ روحن تدقیق بولسه ده نتیجه لر اصول تعلیم
و تربیه ایچون بیک مهدر . علم الروح فونفره سی
۱۹۰۸نجی یلده جنوه کولی بوینده بالانی هیچ بر فاعده
وامرگه تابع اینتیچه طبیعی روشده تربیه قیلو مکتبن

باروب تیکشروب اول حقده فکرلر سوبله گان . بو فکرلر تعلیم ار باینه بیک کوب فائده لر کیتردیلر .
(آخری وار)

ع . ف .

قبردن تاوشلر (*) .

مؤلفی خالد ضیا . مترجمی عبدالرحمن سعدی .

« یارانلوکه یکر می مک قدر بر زمان کیچدیکی
حالده ، بارمق آرالر کدن ئلی فان توگله ! . . .
« سفالت ! جنایت ! »

« منه ، انسانلرنی دایما زهرلر طورغان شول
ایکی قورقونچ آورودن هیچ بر قورتوله آلمادک .
بولارغه بر دار و تابوبده شول انسانلرنی قورقونچ
فلا کندن خلاص ایتونی بلمدک . الحاصل عقل و
فکرک نیقدر ترقی ایتسهده و نی حدلی یوقاریغه چغار
غه طرشسهده همان بیک سفیل ، بیک یاوز ، بیک چرکن
بر حالده ساک ! کوز آلمده شوندی قورقونچ رسملر ،
لوحه لر (یتیملرگه ، معصومه لرگه ، فقیرلرگه ظلم ایتو ،
فحش و سفاهت اویونلری اویناو! . . .) طوراکه ،
بولار شولای انسانلر نك حیات صحیفه لرندن هیچ بر
وقتدهده چغارلمیه چقمی ؟ جمعیت بشریه مگگی شولای
چرکنلک ، پچرافلق اچنده می فاله چق ؟ ! . . . »

**

« کونلر صوق . کیچه نك صوق هواسی اوراملر
ده گی فنارلر نك پیالارینه طونوق بر پرده کبک
صارلغانلر . یالغز صارمترافکنه بر یاقیتلیق بیره لر .
بولچیلر ، اشچیلر هر بری برر کولکه کبککنه اوتوب
اوتوب کیتهلر . آرباچیلر ده یاق یافلرینه پچرافلر
سأچراتوب ، اچنه اوطورتقان بای افندیلرنی اوشونمیچه
تیزراک یلی اویلرینه ایلتوب کرتمک اوچون وژلهب ،
وژلهب اوتوب کیتهلر ، زواللی بولچیلر آراسنده

(*) ۱۰ نچی عدد دن ما بعد .

شوندیلری کورنه که کوزلری اچکه باتقان ، آوز
بورنلری طوکوب بتکان ، یوزلرنده هیچ نورلری
قالمغان ، اوستلرینه کیگان کیوملری ده یرتلوب
اوزگالهنوب بتکان ، بیچاره لرنی صوقدن صافلی آلمی .
آیاقلری طوکغان ، شافلداپ طورا . حاللری بتکان
و آرغانلر . کوچکه گنه آبنه ، سورنه کیتوب اوطورالر .
صوق تمام اوزه کلرینه اوتکان ، فالتراشالر و تتره شه
لر . تشری شقلداپ طورا . بیچاره لرنک طورمق
اوچون ئویلری ، آشامق اوچون آشلری ، کیمک
اوچون کیوملری ، اشلک اوچونده اشلری یوق .
آچلر ، بالانغاچلر . گویا بتون زحمت و مشقنلر ، بتون
قایغو و حسرتلر بارسی ده بولارغه غنه یوکلنگان ! . . . »

**

« آنا شونده بر اسکی چروب ، یمرلوب بتکان
کوچک کنه بر ئوی بار . اچنده بر عائله کون کیچره .
عائله باشلغی ده کونلکلک اشلاوچی بر اشچی . عائله
سینی ما کلالی تیرلری ایله ن طویدرا . . . عائله سی
آوروبر خاتون ایله ن سکز یاشنده بر بالادن عبارت .
منه شول اشچی بر آز کون اوّل اش ازلهب ، چغوب
کیتکان ایدی . لکن بیچاره اشلرگه اش تابالمیچه
مخروم بولوب قابات قایتندی . همده آچغوب ، آروب
قایتقان . آج ! . . . »

« عائله سی بلهن کوچک کنه بر آشیاولق جابوب
آشارغه اوطورغانلر . آشارلرینه ده برگنه کیسه ک
ایکمکلری بار . زواللی آنا ، نیشله گاننده بلمیچه
آشیاولقنك بر باشنده کوزلرندن یاشلر آغزوب ، شول
بر کیسه ک ایکمکلرنی نورافللاب ، ئوله شوب ماتاشا .
آشیاولقنك ایکنچی باشنده خاتونی کوچکه گنه استینه
گه سویالوب اوطورغان . یغلاب اوطرا . یغلی ، یغلی
کوزلری ششونوب بتکان . کوزلرندن دریالر آغا! . . .
بالاسی ده آشارغه صوراب یغلی . شونی قرغانا . شول
عزیز بالاسی اوچون یورا کی اوزوله . آشارغه یوق ! . . . »

**

« یتیم ، معصوم ، ماطور بر قز :
- افندم !

«مدنیت، سزنى ايكمك بلهن صيلى! . حالبوكة بولار طاغن نيقدر انسانلرنىڭ ماڭلاي تيرلرى ايله حاضرلنلر؟ مونڭ اوچون ينه نيجدى انسانلر عذاب اچنده ياشاوكه مجبور بوللر؟! الحاصل مدنيت، سعادتكه فلاكتنى، راحت و لذتكه سفالت و رذالتنى سبب ايتكان!.. بر يارهنى توزه نيك ايچون دائىما ايكنچى بر ياره، اوچنچى بر جراحت آچا! هيهات! مدنيتدن ممنون اولغانلر، مونڭ ايچون قووانغانلر طوغروسى سعادت و راحتنىڭ نى ايكاننى بلمگانلردر!». «مدنيت، انسانلرنى محكمه لردن، زندانلردن،

عسكەرلردن، قوراللردن بىگرا كده آفچه بلاسندن قورنارغە تيوش توگلمى ايدى؟. جمعيت بشر يەنىڭ زور بر يارهسى، زور بر فلاكتنى ايسه آفچه در. حتى بو، كوندن كون كوچنى آرتد رمة، كوندن كون حدسز حسابسز انسانلرنى استبدادى آستدك ايزمك، ايكره تمكده در! انسانلرنىڭ همەسى ده يالغز بر نرسه اوچونگنه حسرت چيكه لر: آفچه!.. بتون فلاكت بتون سعادت يالغز شونىڭ ايله گنه حاصل بوله. بتون دنيا يالغز شونىڭ كوچرنك ايلنه. بتون جمعيت يالغز شونىڭ ايچون ياشى. بتون تركلك فقط آنىڭ بلنگنه قائم!..» .

«لكن اصلنده بولايمى بولورغە تيوش ايدى؟ زواللى انسانلر! بو دنياغە كيلولرندن مقصد، نى اولغاننى تمام اونوتدبلر و تمام ياڭلشديلر. همەسى ده ايسرك بر آدم كېك، فايدە بارغانلرنى بلمىچە، باراچق برلرنى تعيين ايتمىچە بلميم نيندى بر مجهول نقطه غە تابا چابالر!... بلميم نيندى قارانغى بر يول ايله قورقنچ بر اويقونغە يوكروشلر!..» .

«لكن بر كون كيله چك كه: بو جمعيت، بو بشرىت، بو انسانلر اول چيكسز عصرلرنىڭ قارا- نغىلى اچنده يوق اولهچق. بو مدنيت ده باشقه بر پارلاق مدنيت آلدنده هيچ منزلده فالهچق!» .

«اي زواللى، عاجز انسان! سين بو مدنيتكنى حياتنىڭ غايەسى، اورۇننى ده بتون مخلوقلرنىڭ آرتغىمى ظن ايتەسك؟ آلدانمە! سينىڭ بوكونگە قدر ميدانغە

نى بار؟

بر آرز توقتامازسىمى؟

نى كيرك؟

(موگلى، قايفولى حزين بر تبسم)

فايا، كوزلريگه باقىم ماطورسكىمى؟

(كوگلسز حسرتلى بر قاراش)

زواللى قز نيشله سون، آخرسى شول آدمنىڭ

آرتندن اياروب كيته. باشنه زور بر فلاكت آلا

(عفتندن، قيمتندن، عزتندن آيرلا..). چونكه آشارنه

يوق، ايكمك كيرك... يوقسه آفچه ئوله چك!» .

* * *

«تگنده براوسى ئوله رگە ياتا، جاننى آلا!»

برسى طاش بلهن باشنى ايزوب كيتكان. شولوق،

مكلرچه انسانلر جمعيت بشر يەدىن طرد ايتلگانلر،

چغارلغانلر، قوولغانلر: زندانلر ده قارانغى، پچراق

يرلر ده ايتنگوب، ايكروب ياتالر. موندە ينه بر،

اوزىنى اوزى تريبه اينودن اوزغان آق صاقاللى

ضعيف بر قارت ده تترهك قوللرنى صوزوب، اوزغان

بارغاندن بر نرسه (صدقه) صوراب اوطوره!» .

«منه، اوشبو روشده جمعيت بشر يەنىڭ هر

اعضاسىك بر يارا: هر جزئنده بر آورو بر جراحت

بار. مدنيت بولارنى تداوى ايتەرگە (دوالارغە)

تيوش توگلمى ايدى؟! حالبوكة مدنيت، جنائتچى

و سفاهتچىلرنىڭ، رذيل و سفيللرنىڭ مبتلا اولغان شول

قورقنچ آورولرندن هيچ برنى قورناره آلدى. بعض

بر لساندن آلوب طاشلى طورغان سوزلر باركه:

هيچ اولمازسه مدنيت شولارنىك چىغاروب آنا آلدى!» .

«درست! مدنيت، سزنى ماشينالر و پاراخود

لرغە اوطورتوب يورته. بولار ايله سزنى اوشونمى،

طوكدرمى راحت، راحت گيزدره... لکن بلسكىمى،

بولار ايچون نيجدى انسانلرنىڭ باشنه يتله. بولار،

نيقدر انسانلرنىڭ معدن اوچاقلرنده، اوت اچنده

يانوب كويوب ياشايلر ايلن اشلنه، حاضرلنلر.

مونڭ اوچون نيجدى انسانلرنىڭ عزيز جانلرى

فدا ايتله؟!» .

سويلگانده، چنگيز خان، آنڭ صوغيشلرى، اولزمانده توركلرنڭ طورميشى، اسلام عالمنڭ احوالى طوغرىسنده بايتاق معلومات بيره در. مين اوزم كتابنڭ چنلابده جاني بك تصنيفى بولوچيلغنه اوشانوب يتدم. ترجمه نڭ اسلوبى، حكايه روشى، يدى سكر يوز ييل ايلك يازيلمىشقه اوخشاميدر. كتابنڭ اويغورچه باغى بتوى يازيلوب كينكان بولسده، فرانسوزچەسى، يڭى كتابلرده غيچه، باب لرغه بولوب، هر باب قە برر باش آلى هم طاغيلغان! اويغور يازووين اوقى آلوجى طابا آلسەم، اصلندن اوقتوب فارامانچى ايدم، اما طابا آلامد.

بو كتابنى چنلاب جاني بك يازغان بولسده، آنا رغه اسناد ادبى بر حيله گنه بولسده، آنڭ تاتارلر ياغندن اوقلووى فائدهلى كوك كوريندى. شونڭ ايچون فرانسوزچەسندن ترجمه ايتمك بولدم. بلييم ايندى اوقوچيلر مينم اويغه فوشلورلر ميكان؟ آى.

اوكتولمىش اوغلى جاني بكنڭ باشنه كيلوب اوزغانلر.

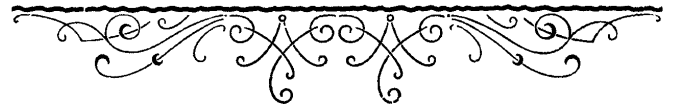
بسم الله الرحمن الرحيم.

حمد و ثنا اول تڭرى تعالى غه بولسون كيم آنڭ اولى، آخري هم هيچ بر شريگى يوق در؛ «كن!» بويوروغى بلن يدى قات كوكلرنى، يدى قات ييرلرنى هم اون سكر ميڭ عالمنى ياراطوب در.

صلوات وسلام اول تڭرىنڭ سوبوكليسى پيغمبرم محمد المصطفى صلى الله عليه وسلم گه بولسون كيم بارچه انبيانڭ اڭ الوغيسى هم اڭ صوغيسى در، جميع انس و جنگه طوغرى يول كورستكوچيدر.

اما بعد، احقر العباد، اويغور قومندن اوكتولمىش اوغلى جاني بك ديدر كيم دنيايى آلغان منگولك صوتو بوغدا دايمينغ چنگيز خاغاننڭ هم اوغللر ينڭ، هم اوغلنڭ اوغلى اينكو خان آتالغان باطو خاننڭ تاريغين بو كونگه چه هيچ بر كيشى يازمايوب در. مين عاجز

كيتركان همه اختراعلرڭ همه ايجادلرڭ همه ترفيادنڭ ده فقط هيچ منزلده گنه بر شيدر. سين توگل بتون كائوناتنڭ حتى شول اوستنده ياشاديكڭ بر طوپراق بورتگندنگنه عبارت اولغان شول ير نڭده بيك آز بيك جزئى بر ترفيسندنگنه عبارتسڭ!» .
(آخرى وار) .

اوكتولمىش اوغلى جاني بكنڭ باشنه كيلوب اوزغانلر. باشلانغچ.

الله نيچه ييل اول يازارغه باشلابده بو كونگه چه يازوب بتيه آلمان كتاب كيك بر نرسەم بار ايدى. آنڭ بونچه زمانلر صوزيلوب فالووى، قاراب اوز- دير يرغه تيوشلى بر نيچه كتابنى اوچرته آلماييدن كيل ايدى. شونڭ صارتين الوغراق بر شهرده او- طر يرغه يول طابلقاچ ده اول شهرنڭ كتابخانه سنه باروب، اليگى كتابلرنى ايزلرگه طونونامن. تڭرىنڭ بويوروغى بويونجه بو فيشنڭ اوچ، درت آيين «برلين» شهرنده اوزديرو طوغرى كيلگانگه، پروسيا خانلغينڭ كتابخانه سنده بايتاق بولغالادم. كونلرده بر كون، كتابخانه نڭ شرق شعبەسى فهرستنى آفتاروب طور ايدم، [«اوكتولمىش اوغلى جاني بكنڭ باشنه كيلوب اوزغانلر» - اصلى اويغورچه، اويغور حرفلرى ايله باصلغان؛ فارشوسنده فرانسوزچه تر- جمەسى بار. - پاریس، فراللىق مطبعەسى، ۱۷۸۳ نچى ييل. - الوغ قولده ۸۶۳ بيت] ديوب يازيلغان بر كتاب آطين اوچراندیم. اويغور حرفلرينى طانى آلماسەمدە، شايد فرانسوزچەسندن بر معنا چيغاروب بولور ديوب اميد فيلوب، كتابنى صورادم. كتابنى آلوب، فرانسوزچه باغنى ايكي آطنده اوقوب چيقدیم. جاني بك اوز باشنه كيلگانلرنى

بيك يراقلرغە كېتمەسكە قوشدى. آنام، آنام، اون بىدى ياشلىك آغام، اون اوچ ياشلىك سىكلىم بلن كو- رېشوب، صاوليقلاشوب قېشلاقىدن چېغوب قىرغە يونالدىم. ايرك بىك كوگلى ايدى: اوغم بلن قويانلر آتە، قروق بلن بوريلر طوتە ايدىم. قويانلرني اوتە قزارتوب آشى ايدىك. شولاي ايتوب اوچ ككون اوزدى. اوچنچى كون بر طاوغە مېنوب بارغاندە، يول قارار ايچون آلفە يبارگان يالچېمىز، بىك قاتى چابوب قايتدى دە «تەكرينلر كېلە!» ديوب قېچقروب غنە اولگورە آلدى، ايدىرندىن يىغلوب جان بېردى.

تەكرين كافرلر بىزنىڭ الوسلردن بىرىمىن باصوب، كوب مال آلوب قايتوب كېلەر ايكان، تقدير خدا، مە بىز شونلرغە بولقانبىز. يالچېمىزنى كورگاچدە اوتورريك يارالاغانلر، حاضرده هر ياقىدن بىزنىڭ اوستكە كېلەر.

بونلرني كورگاچ يالچېمىزنىڭ اڭ قارتى: «جانى! ديوب قېچقردى. سىنىڭ آتڭ يىخشى، تىز قاچ! سىن قوطلوب يىتكانچى بىز بوندە طوريرىز! اغم صو بويونچە آلتىگە تابان طوغرى چاب، قېشلاقغە باروب يتارسڭ!»

يولداشلىرىمنى قالدېروب كېترگە كوگلىم راضى بولمى ايدى. قارت يالچى كېتىگانىنى كورگاچ، آتمنى يوگەندىن طارتوب، ايتكانى ياقغە يوز اديملاپ چاپدىردى دە آتمە فامچېسى بلن بىك قاتى صوفدى. اوزى تكبير كېترە كېترە يولداشلىرى ياننە بورولوب كېتىدى. شول ارادە، تەكرينلر نىڭ يولداشلىرىم اوستنە كېلگانلر بىن ايشتىم، آتمنى آيلاندېروب ياردىمگە بارىرغە بىك تىلاسمدە، اوركان آتقە سوزىم اوزمادى.

آت، بايتاق چاقىندىن صوڭا كرتىندى، مېندە جال ايتسون ديوب تىمادم. قار بلن يابلغان ايكى طاو آراسىندە ايدىم. اولڭ ياغىدىغا قارا نارات اورماننىڭ شاولاوندىن باشقە بر طاووشىدە ايشتىلى، تمام طين ايدى. ايندى قوطلدىم ديوب كىنە اويلاغاندە، ايسكرتەمدىن بر اوتوزلاپ تەكرين اورماندىن چېغوب مېنىم اوستمە كېلىدىلر.

كوب بېللىر چىنگىز خاغان هم اوغلىرى هم اوغلىنىڭ اوغلى ايدىكو خان بران آت چاپدىروب، صوغېش قىلغانلغىمىن، باشمىن اوزغانلرني يازاچق بولدىم. تاين كە اوز خلقمىز بونلرني اوقوب، دىيانى آلور ايچون نى چكىلى طرىشوب، قانچە مشقتلر كوروب، كوبى صوغىشلر قىلغانمىزنى اوگرنسونلر، كورگانمىز يات ايللرنىڭ خېرلر بىن و عجبائىن ايشتوب بېلسونلر. والله الموفق.

باب اول

- الوغ ايدىكو -

تكرى تعالى نىڭ عنائىتى، پېغمبىرمىزنىڭ روحانئىتى، چھار يارنىڭ امدادى برلن، ۵۹۱ نچى پارس يىلىنىڭ صفر الخىر آينىڭ بىشنىچى چھارشنبە كونى، اون بىش ياشمىدە بارچە منغوللر خاغانى چىنگىز خاننىڭ عسكرى بولدىم.

مېن اوزم آلمائى شھرى تېرەسندە، ايسسىغ كول يانندە طوغان ايدىم. اروغم كوچب يوروسەلردە، آنام مېنى بر ملاغە بېروب اوقوتقان ايدى. اون ياشمە كېرگاندە، اروغمىزدەغى بالالرنىڭ بارىسى كوگ مېندە آت آتلانيرغە، ياي طارطيرغە بىلگانم اوستنە عرب، اويغور حرفلر بىرلن نوركى اوقوب يازارغە، بر آزدىن هم طانيرغە اوگرنگان ايدىم.

اونبىش ياشمىدە چاقىدە، محرمنىڭ صوگنە طوغرى، آتامنىڭ بورلى آتى يوغالدى. بىك ياغىشى آت ايدى. آتام يالچىلر بىنە ايزلرگە قوشدى. قىش كونلر ايدى. اق قار بلن قاپلانغان طاولر آراسىندە، بوز قانتان كوللر اوستىدە، قارا ناراط اورمانلر ايچىدە آت چاپدىروب قويان اولاب يورومبكا بىك كوگلى طوبولدى. يالچىلر بلن برگە بارىر ايچون آنامدىن رخصت صورادىم. بىك كوب اوتىدىرگاندىن صوڭا غنە راضى بولوب اتلانور ايچون بىش ياشلىك قوبو طورىنى دە بېردى. آنام مېنى قوچاقلاپ قوچاقلاپ يىغلادى، كوب اوگودلەدى، آو آرقەسندىن چابوب

بر يكرمى آديملاپ فالغاچ باشقەلرى طوقتاب
 ايکسى گنە يانە كىلوب، آتمەڭ اوك ھەم سولندە
 بېرگە سونكولرىن چىچىدىلر. آندىن آرى مېنى آندىن
 توشوروب، كىمولرى آستىدىن تارتوب چىقارغان آت
 يالى بلن فوللرېمىنى آرقەمغە بايلادىلر. اوز آرا مېن
 آكلاماغان بر تىلدە سويلشەلر ايدى. ياخشى قو-
 لچانمىنى آلغاندىن سوڭ تاغى آتمە آتلاندىروروب، اور-
 مان ايچىدىن آلوب كىتىدىلر. بارا طورغاچ بر آلانغە
 باروب ىتىك. تىكرىنلرڭ كوبسى آندە چىولغان
 ايدى. آتلىرى آراسىدىن بىزنىڭ يالچىلرنىڭ آتلىرىن
 طانىدىم، توركچە اوزلىرى قايا كىتىدىلر دىوب صور-
 دم. بر جوابدە بىرماينچە يوزىمە قاراب كولىدىلر.
 بوندىن دە فوزغالوب كىتىك، كىچكە چكىلى يورودك،
 كىچىن تاغى ايكى طاو آراسىندە طوقتادق. تىكرىنلر
 آندىن توشوب، اورماندىن بوموچقە يىوب الوغ اوت
 ياغوب، قوى بوغازلاب، فزان آصدىلر، آتلىرىن
 توشاولادىلر، سونكولرىن فارغە چىچىدىلر، آندىن
 آرى كىلوب اوت ياننە تىزىلشوب اوطوردىلر.

تېلماچلىرى مېنىم آتمىنى، ايلمىنى صورادى مېن
 جواب بېرگاندىن سوڭ باشقۇلرى فزاندىن بر كىسەك
 ايت آلوب، مېنى ياننە چاقروب اوطورتوب، ايت
 كىسەكنى مېڭا بېردى. بىك آرىغان ايدىم، آشاب
 طويغاچدە بوقلاب كىتىدىم. ايرتە بلن اويانوب كوزىمىنى
 آچسەم نى كورىم؟ تىكرىنلر ماللىرىنى آلوب يو-
 غالوب كىتكانلر. بولاي آتسىز، قورالسىز، بلمگانم
 بىردە ياپا يالڭىز قالوويمىدىن بىك قورقوب، اوڭغە،
 سولغە يوگوروب يىغرغە طوتىدىم. بوكرە طورغاچ بىرا-
 قدىن توتون چىققاننى كوروب شوندى باردم: تىكرىنلر
 اورىن آلتىدىروروب بوندى كىلوب قوناقلاغانلر ايكان.
 تېلماچقە ايتىدىم: «مېنى قالدىروروب كىترگە تلىسىز
 ايكان، اچماسەم آتمىنى، قوراللىرىمىنى بېرگىز، يور-
 طىمىڭ يولنى كورستىگىزدە، قايتوب كىتىمىز.»

تېلماچ كولرگە باشلادى: «بىشى قالدىرماق،
 دىدى، بىز قولمىزغە توشىكان بىرىنىدە، كىچىكنە بالا
 نىدە، اوواق قوى بەرەنىنىدە طاشلاپ قالدىرئىمىز.»

سەڭ بىزنى كىلوب طاباسىڭنى بلە ايدىك. «
 تېلماچ شولاي آيتوب، مېنى بىك كوب كىبىز اويو-
 لىگان بر اورنغە ايلتوب » مەنە بوندىن اوزىڭە بر
 كىبىز آل: دىدى، توننى ايكى گە بوكلاب بىرگە سالىر
 سەڭ. بر ياغى آستىگە فالور، ايكىنچىسى بلن
 يابىرسەڭ. »

كىبىزنى آلغاندىن سوڭ، اوز آتلىرى، اوز
 ايللىرى آراسىدىن بر آت بلن بر ايدىدە سايلايدى.
 اوز مېنىكىلرنى قايتارمادىلر، طونمەڭ كوش تومەلرېنى دە
 فوئاروب آلتىلر.

بر آى يوروب ايرتېش ابدىلى بويندەغى
 ايللىرىنە باروب ىتىك. آلدە قىشلاقدە طورالرايكان
 باروب ىتىشكەچ اوق، مېنى نىشلر ايچون كىڭاشە
 باشلادىلر. كىڭاش جىونلرندە مېندە بولا ايدىم.
 سوزلىرىن دە آكلالغالى ايدىم، يولدە اوزدىرغانمىز
 بر ايدە تىللىرىن بايتاق اوكرنگان ايدىم. اوز بىزنىڭ
 توركچە گە اوخشاغانلىقىدىن اوكر نووى چىتىن بولمادى.
 كىڭاش آراسىندە بر قارت طوروب ايتىدى: «كوكچە
 تىكرى صوتو (۱)، تورك تىلېن بلوچى، حرفلر اوقوب
 يازوچى » بر ياش كىشى صوراعان ايدى، دىدى،
 مەنە بو بالانى كوكچە گە بىبارە يىك. »

جىوندە بولغانلرنىڭ بارويسىك، قارتنىڭ سوزىن
 طوغرى دىوب، شول كىچ اوق، مېنى سىز آتلىغە
 قوشوب، كوكچە گە بىباردىلر. آى يارملاپ قورقنىچ
 طاولردىن، قارا اورمانلردىن، ايسسىز قىرلردىن
 اوزوب، قىش سوڭى بولغاندە، زور طاشلر اويو-
 لىگان، الوغ ناراتلر اوسكان بر طاو ياننە كىلوب
 ىتىك. بو طاودىن «اونك» آتلى بر سو چىغوب
 آغوب طورە ايدى. طاونىڭ آلدىنە كىلوب ىتىكچ

(۱) كوكچە، سەمەنە كىلە طورغان كوك كەلسىدىن
 مەشوق: كوك كىكى، كوككە مەنسوب مەناسىدە. تىكرى سوتو،
 بعض تورك مۇرخلرېنىڭ ايتىمىشچە تىكرىنىڭ بوپو، ياكە بوپ
 تىكرى تىكرىدىن كىلگان، صادر اولغان، دىگان سوز بولا.
 اوشبو كوكچە ھەم آنىڭ آتاسى مەنغول مەلتەڭ وچودگە چىغۇرىنە
 بىك الوغ خەدەت تىكىدىرگانلر. (فرانسوزچەغە تىرجمە فىلو-
 چىنىڭ حاشىسى).

« — اٹاڭ نېچك، دېدى — آنالرك كيم ؟
— آطم جانى، دېدىم، آتامنڭ آطى اوكتولامش،
اويغور اولوسندن، بايان اول اروغندنمن .
— قايسى دېندنسك ؟
— الحمد لله، مسلمانەن .

كوكچە بېك مەھابەت بىر طاووش بىلەن قەقردى :
— تىگرى ھەر بېردە بىر، ھەر بېردە بار: مسلمان تورك
ناڭ كوكلىندە، بىزنىڭ كوكلەندە دە؛ بىشارگن چىرمە
دە، ياوغان قاردە دە؛ بوتون دىنيا آنڭ بوپتى جانى،
تىگرى سېنى موندە يىاردى . مېن سېنىڭ آنالرك كيم ؟
بولورمەن، سېن مېنىم بالام بولورسك .

الوغ ايندكونڭ آلدندە مېندە بوكلىم . تەكرىن
لرگە يول بېردى . ايچلرندىن بىرسى اوركوبكەنە صورادى:
« بىزگە صوك ؟ دېدى، بىزگە بىر سوزك دە مې
يوق ؟ بو بات بالاغە سوز قوشدك، اوز ايلكندىن
بىزىلرگە بىر نېدە مې ايتەيسك ؟ .

الوغ ايندگو، تىز بوكلىنگان تەكرىنلرنىڭ باشلىرى
اوستنە قوللرېن كوتەروب اوشبو دعانى اوقودى :
« اى كوكدەگى تىگرى، چىرمگە بېردىن اوسەرگە ،
آغاچقە ياپراق بارارغە ، ايتكە سويك اوستندە
طوربىرغە ، ساچقە باشدە بولورغە بويورغان بارچە
تروكلرنى تروكلەگان ، بارچە توزوكلرنى توزوكلەگان
الوغ تىگرى ، سېندىن اوتنم ، سىيكا يوكونەم ، سىيكا
تېلەرم : يارلقا ! .. تىگرى مال بېرسون ، تىگرى
آش بېرسون ، تىگرى يورطقە باش بېرسون ! يور-
طە باشمە ، كتودە مالە ياردەم ايت . آلدكە بوگولەم : اى
بارچە تروكلرنى تروكلەگان ، بارچە توزوكلرنى
توزوكلەگان الوغ تىگرى ، يارلقا ! »

بو دعادن صوك تەكرىنلر كوزلرېن بېرگە گنە
سالوب ، بىر دە آرتلرېنە ايلانوب قارامايىچە طاودىن
توشوب كېتىدىلر .

كوكچە بىلەن يالگىز قالغاچ مېنى تاغى قورقو
قايلادى . (آخرى وار)

تەكرىنلەرم ، بىزنىڭ نمازدەغى شېكىللى سجدەگە ياندىلر .
بايتاق ياتقاچ طوروب ، آتلىرىن بايلاپ ، مېنى آرا-
لرېنە آلوب ، طاووشسىز ، طنسىز ، ئللە نېدىن فوطلرى
اوجقان ، ئللە نېنى بېك الوغلاغان كوك ، اكرېنلاپ كەنە
طاوغە مېنە باشلادىلر . طاو باشنە منوب يتكانچى ،
يول اورتەسندە ، طاشلار آرسندە ، بىر طاو تېشىكنىڭ
آوزى كورندى . مېنىم بولداشلەرم تاغى سجدەگە
كىلوب ، طقوز قات سجدە ايتكاندىن صوك ايچلرندىن
فارتىراغى اكرېنگنە ايتدى :

« مەنە بو ايندى الوغ ايندكونڭ يورطى . اوزى
كىم بېلسون قايدىر ؟ ئللە اق آتقە آتلانوب ، تىگرى
بىلەن سويلشور ايچون ، كوككە اوجوب كېتكاندىر ؛
ئللە صوئوق قار اوستندە ، اوچلى طاشلارغە باصوب
بالان آياق چابا طورغاندىر ! »

تەكرىن سوزىن بېتىرگان گنە ايدى ، برأوايسكر-
تەسەن ، طاو تېشىكندىن چىغوب آلدېمىزغە كىلوب
طوقتادى . بو كىشى قورقنچ بېتلى نازا بىر يىكيت ايدى .
اوزون قارە ساچلىرى بېل بىلەن آرقەسەنە اوچە ، الوغ
قارە كوزلرى ھەمان اوت ساچە ايدى . ھوا سالقون
بولسە دە آياغى ، باشى ، قوللرى ، چىركەلرى يالانغاچ
ايدى . اوستنە قېلىن اورگان كولەكسەمان بىر نرسە
كىگان ايدى . تەكرىنلەر ، بونى كورگاچ دە بېك قانى
قالتراغە ، ھەم بىر طوقتامى سجدە قىلورغە طوتىدىلر . مېنە
بېك قورقوب ، الله تعالى غە صېغىنوب ، آنڭ ھەم رسول
ناڭ آطنى ايسمە توشوروب چەرا تىكېر ايتە باشلادىم .
تىكېر قورقويمنى بېتىزدى ، كوزىمى كوتەروب كو-
كچە نڭ بېتتە قارارغە بازدم ؛ آنڭ كوز قاراشى ھەم
يومشاردى ، مېنى آياغان ، مېنى ياراطقان كوك قاراب
صورادى :

« — بو بالا كىم ؟ نېك انى مېڭا كېترەسز ؟ »
« — اى الوغ ايندگومز ، سەن ھەرلر اوقوب
بازە بېلوچى بىر تورك بالاسى صوراعان ايكانسك .
موندە مونى شونڭ ايچون طوتوب كېترەمز . »

كوكچە مېنى ياننە چاقردى ، قولېن باشم اوستنە
قويوب ، بېتتە يومشاق قاراب ، كولوبراك صورادى :

« خاتونلر مسئله سنده حقيقتنى تابىق و بر فكر حاصل ايتىك ايچون بر مسلكگه گنه خدمت ايتيه طورغان كتابلرنى اوقو يتىمگان كىبى اصوليله فقهي دليل ايله يازلغان رساله لرنى اوقوده فائده بىر- مىدر. بلكه شول موضوع ده تورلى مسلك ايله لرى طرفندن عقلى و فنى دليللر ايله ادبى طرزده يازلغان كتابلرنى، هيچ بر نرسه نىك تاثيرى آستنده بولمى، انصاف ايله مطالعه ايتىك مطلقا لازمدر. شونىك ايچون مین « المرأة الجديدة » لىر ايله برگه « المرأة المسلمة » نىكده ترجمه ايتلوب تاران اوون كوته ايدم. مین كوتىكان « المرأة المسلمة » استانبولده محمد عاكفى بك افندى قلميله ترجمه ايدلوب « صراط مستقيم » ژورنالنده يازلوب اوقوچىلر طرفندن فوق العاده مقبول اولدىغى كورلدىكىندن سوكره آيروچه كتاب شكلنده « مسلمان قاديىنى » اسميله نشر اولنمشدر.

مین « مسلمان قاديىنى » نسخەسى قولمه توشكل چده اوقوب چقدم. ترجمه سى پىك ينگل، تاتارچه « تحرير المرأة » ترجمه لىرىنى آكلالغان كشى آكلار- لىق. عربچه سنده گى پارلاققنده كوب بوغالمان. ۱۹۱۰ نچى يىلنىك ۲ عدد « شورا » ده ن. آغەيفى طرفندن « مصاحبه » عنوانيله يازلغان مقاله ده: « نه ايتىلى، استامبولده بر طرفده تاريخ اديان اوقوتولا. او بر طرفده « مسلمان قاديىنى » فولدن قولغه كىره. « طنين » كىبى برغزته « مسلمان قاديىنى » ايچون اويله بر مدعيه باز مشدىكه حيرت ايتدم « ديه يازلوب « مسلمان قاديىنى » پىك توشلوب تاشلانسه ده اول قدر اوك قولغه آلماسلىق كتاب توكلدر. « مسلمان قاديىنى » عصر مزه دغى اسلام محررارىنىك آلداغى صفىك توروجى معتدل فكرلى اوزىنىك قيمتلى اثرلرى آرقاسنده عالم اسلامده بيوك شهرت قازانغان فاضل فريد وجدى طرفندن يازلمقيله برابر مندرجاتنده يالغز يوز پرده سندن مدافعه ايدوب ايسكىچىلر يوليله يازلغان بر تاقم صيوق و اهميتسىز نقطه لردن دكل بلكه خيلى بيوك نقطه اردن عبارتدر.

ايتىات

مسلمان قاديىنى .

موندن بر نيچه سنه مقدم، مصر علماسندن، اونكونلىگى و حجه سىنىك فوتليلگى ايله مشهور دعوى و كىلى قاسم بك امين جنابلرى طرفندن يازلوب مصرده نشر ايدلىگان « تحرير المرأة » ايله « المرأة الجديدة » كتابلرى كچن سنه ذ. القادى اندى طرفندن لسانمىزغه ترجمه ايدلوب تارالدىغى معلومدر. بو ايكى كتاب مصرده افراط زور فكر و قلم صوغشى آچلوهغه سبب بولوب، تورلى كشىلر طرفندن ئلله نى قدر رديه لىر يازلغان ايدى. مین مصرده وقتده بو كتابلرنىك پىك كوبن آلوب اوقودم. « تحرير المرأة » لىرگه رديه صورتنده يازلغان كتابلر آراسنده مینم كور- كلىمه اىك اوخشاغانى فريد وجدى حضرتلرى طرفندن يازلغان « المرأة المسلمة » بولدى. مین بو كتابنى پىك ياراتوب بر نيچه دفعه اوقوب چقدم.

۱۹۰۸ سنه ده « تحرير المرأة » لىر ترجمه سى تارالمى توروب « ترويسكى » شهرنده ع. بطال افنديله اوچراشقانده مذكور افندى اوزىنىك « تحرير المرأة » لىرىنى ترجمه ايتو فكرنده ايدىكن سوبلاگان ايدى. مین ع. بطال افندى گه « تحرير المرأة » لىر ايله برگه « المرأة المسلمة » نیده ترجمه ايتونى اقتراح ايتسه مده « مسلكمه موافق بولمغان كتابنى ترجمه گه وقت صرف ايتمىمىن » ديه جواب و يرمىش ايدى. كچن سنه « تحرير المرأة » و « المرأة الجديدة » ترجمه لرى نشر ايدلىگانچده مین « ايدى بو ترجمه لرده اصل لىرى كىبى پىك زور قلم نزاغى سینه سبب بولورلرده شول آراده برر قلم صاحىبى طرفندن « المرأة المسلمة » ده ترجمه ايدلوب دىناغه چغار « دىيوب اوبلى ايدم؛ لىكن مینم اويم يوقه رىق چقدى. مینم فكر مچه

حقیقت ازلاو و توغری بر فکر حاصل قیلو صدندہ بولغان ذاتلرغہ مطلقاً «مسلمان قادینی» کتابینی انصافی ایله مطالعه ایتمک لازمدر، بعض کشیلر ن. آغہیف ناک «طنین» مدحیہ سینہ حیران اولدیغی کبی بنم سوزلرمنی ده یاراتماسلر، فقط انصافی اقتضا سنجه قران شریفنک «ولا تبغسوا الناس اشیأهم» دیدیکی کبی شایان تقدیر اثرنک حقن بتونلی هضم ایتمک جائز توکلدر.

سوز مناسبتنی ایله شونیده یازیم ثلی: ن. آغہیف جنابلری مذکور مقالہ سنده گوزل کلمہ سینک املاسی توغروسننه ذاکر القادری افندینی مؤاخذه قیلوب اوز طرفندن ایری حرف ایله «السنه تور» نهدہ حرکت اشاره دگل بلکه حرفدر؛ یعنی حروف متصونهنی اہمال ایتمی، مقامنہ استعمال ایتوتیوشدر «جملہ لرینی یازاده «گوزل» فی «گوزل» یازو لازم دیوب نتیجہ چقارہ. بنم فکر مچہ مذکور جملہ لر ایری حرف ایله یازلسدہ تاتار ادبیاتندہ عمومی قاعدہ اولہرق قبول ایتلمہ شد. ن. آغہیف جنابلری ده اول قاعدہنی شولوق مقالہ سیدہ اہمال ایتوی یوز لرچہ سوزندہ کورونہدر. مثلاً: آنکچہ «کەرک» سوزینی «کَرَک»، «نہرسہ» فی «نرسہ»، «دہخی» نی «دخی» صورتندہ یازلغان. تاتارچہ املا مسئلہ سی حل ایتلمی توروب «گوزل» یازوچیلر فی مؤاخذه قیلو اورنسرذر. بو کونگہ قدر تاتار ادبیاتندہ هر وقت «گوزل» روشندہ یازلوب «کَرَک» و «دخی» سوزلری کبی التباس اورنی توگلکنیدہ ایسکہ آلورغہ یاریدر.

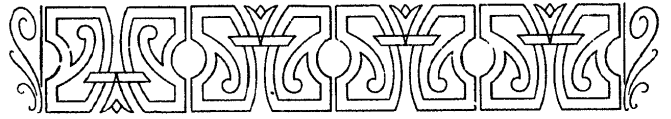
فیض الرحمن جہاندارف .

«شورا»: - آغہیف مقالہ سنده اولان جملہ نی ایریلندروچی آغہیف دگل، بلکه دقت ایدلسون ایچون «شورا» ادارہ سی طرفندن ایریلندرامشدر.

اوشبو عصرده بتون دنیادہغی فکرلرنی بر یرگہ جیناغاندہ خاتونلر مسئلہ سنده ۳ تورلی مسلك بارلغی ظاهر بولہدر. ۱ نچی مسلك: «خاتونلر ایرلر ایله روحا و جسمنا برابرلدر، بناء علیہ آنلر جمیع حقوقدہ ایرلر ایله مساوی اولور، خاتوننک ایرگہ علافہ سی بر ایرنک ایکنچی ایرگہ علافہ سی نسبتندن ایرمہ سز اولوب خاتونلرنک ایر تحت سلطہ سنده یاشاوی جبر و ظلمدر» دیبور. ۲ نچی مسلك: «خاتونلر هر جہتدن ایرلردن کیم اولوب ایر کیفی ایچون گنہ یاراتلغان مخلوق اولدفلرندن آنلر هر حقوقدن محروم اولوب ایرلر استبدادی آستندہ یاشاولری لازمدر» دیبور. ۳ نچی مسلك: «اولگی ایکی مسلكنک افراط و تفریطارینہ قوشلمی، خاتون لرغہ طبیعت طرفندن تعیین ایدلگان حقوق و وظیفہ لرینی اجراغہ تمام حریت ویرلوب کسب کمالات یوللری آچق قوبلور. وسط و احوالگہ فاراب، حقوق طبیعیہ لر فی هضم قیلماو شرطی ایله آنلرنی ایرلر تحت نظارتندہ قیلو تیوشدر» دیبور.

«مسلمان قادینی» کتابی اوقنی اوشبو چن اسلام مسلكی اولان ۳ نچی مسلك گہ فاراب آتادہ پک گوزل عقلی و فنی دلیللر ایله اولگی ایکی مسلكنی جرح ایتہدر. فرید وجدی حضرتلری «مسلمان قادینی» ندہ قادین نهدر؟ و طیفہ طبیعیہ سی نهدر؟ قادین بدنا و روحا ایرککگہ مساوی اولہ بلورمی؟ اعمال خارچیدہ ایرلرگہ مشارکت ایدہ آلورمی؟ خاتون ایرکککن چاپلمیمی؟ تستر قادینلرہ نشانہ اسارتمی یوقسہ ضامن حریتمی؟ صرف مادی اولان مدنیت غربیہ قادینلری عجباً نکمل ایتمش قادینلرمیدر؟ قادینلرنک حالتی اصلاح ایچون هانکی طرز تربیہ موافقدر؟ تستر قادینلرنک کسب کمالات ایتمکلرینہ مانعیدر؟ کبی مهم سؤاللر کیتروب جواب بیرہدر. آنک جوابلری فقہ روایتلری وفلانلر ایله دگل صرف عقلی، فلسفی، فنی اولوب آروپا ناک ۱۹ نچی عصر «دائرة المعارف» و بیوک علما و فیلسوفلرینک سوزلریل نغتلہ شد. خاتونلر مسئلہ سنده

روسىيەدە مسلمان مسئلەسى .

IV

(غ . آيسونىڭ «روسسقايا مىصل» ژورنالندە يازغان مقالەسى)

روسىيە مسلمانلىرى بىك طاراو و تورلى بولغا-
نغە كورە ، بونلرنىڭ برلەش-ولرى و مدنيتچە برلكدە
ترقى ايتولرى خىلى مشكلدر . «فزان مخبرى» غزئە
سى بو طوغرودە : «بز بىك كوب ، بز ۲۰ مىليونمىز ،
اگر بز برلكدە حركت ايتسەك هيچ شېبەسز اوز
مزننىڭ حالمىزنى بىخسوق توزەتە آلور ايدك» دىب
يازغان ايدى .

روسىيە مسلمانلىرىنىڭ برلكدە حركت ايتولرىنە
مانع بولغان نرسەلر اولا بونلرنىڭ بىك طاراو بولو-
لر ييدر . بونلرنىڭ اوزلرىنە مخصوص آيروم اوطورغان
اورنلرى يوق دىب ايتورلكدر . هر ىردە باشقە
ملتلىر ايلە قاتناش ياشىلر . ئاندا ، روسىيەدەگى تورلى
مسلمان قوملىرى آره سئە مدنيت و معارف ، فكر
و عرفى عادت جھتتچە كوب آيرمالر بولوويدر .

مثلا : ژولغا بويى مسلمانلىرى ۱۶ نچى عصر
دن بىرلى اوزلرىنىڭ كورشىلرى بولغان روسلر ايل
بىك يقين مناسبتدە ياشىلر . بونلرنىڭ كوب نرسەگە
نظرلرى ، روسىيەگە قوشىلورلىرىنە كوب اوتەگان و
روس خلقىنى بىخسى طانىماغان صارت يا كە تركەن
خىلقلىرىنىڭ نظرىنە باشقەدر . كوچبە قرغزلر ، يا كە
قققاز و قرىمدەغى يارىم كوچبە خىلقلىر اول طرفلردە
ايسكىدن بىرلى مدنيتگە مالك بولوب كىلگان
ملتلىر ايل تىزگنە مناسبت كسب ايتە آلپلر . ھەدە
روسىيە مسلمانلىرىنىڭ اقتصادى حاللىرى جھتتچەدە
كوب فرقلىرى بار . مثلا : فزان تاتارلىرى اقتصادى
جھتتدە خىلى ترقى ايتكانلر . بونلر بو جھتتدە اوزلر
ىنە مستقل ياشىلر . اما قققازدەغى آذربايجان تاتار
لرنە يالكىز تاتار - ارمنى صوغشئەن صولقغئە

بعض بر صنعتلر كور يىلە باشلادى . شول صوغشئەن اول
اول صنعتلرنىڭ ھەمسيدە دىراك ارمنىلر قولنە ايدى .
بونلر اوستىنە ، سنى لك و شىعى لككن عبارت بولغان
مذھب نزالغىرىنە روسىيە مسلمانلىرىنىڭ اتحادىنە مانع
در . قققاز مسلمانلىرى اكثر يتلە شىعى ، داخلى
روسىيە مسلمانلىرى سنى مذھبندە اولدقلىرىن آرهلر
ندە تمام برلك حاصل بولوب يتە آلدى طور ايدى .
لككن صولق يىلردە حرىت حركتلىرى ساىسئەدە ،
مسلمانلر آره سئە بولغان بو مذھب نزالغىرى كىتد-
كچە يومشى بارا ، بوندىن صولق بوننىڭ يا كادىن كوچابو
احتمالىدە بىك بعىددر .

اما ايكىنچى ياقدىن قاراغاندە روسىيە مسلمانلر
ىنىڭ برلەشولرى اىچونئە واسطەلر كوبدر . بونلر اچئە
لك بىرنچىسى دىندر : فزان ، اورنىورغ ، آستراخان ،
سەرقند ، مروە ، يلىزاؤيتبول ، باغچە سراى ، باتوم
شهرلرنەگى و قرغز صحرالرنەغى مسجىلرنىڭ منارە
لرندىن مؤذنلر هر كون ، عموم اهل اسلامنى برلە-
شدرگان : «لا اله الا الله محمد رسول الله» سوزلرىنى
فچقرالر . پاراخود اوستلرنەدە ، قوملىق صحرالردە ،
مسجىلدردە ، ايو توبەلرنەدە ، قارە دكز بويلىرنە وحتى
غوسودارستوننى دومادە هر كون معلوم ساعتلردە
مسلمانلر ايدەنگە پالاسلر جايوب عموم اهل اسلام
طرفندىن مقدس عبادت سانالغان نمازنى ادا ايتەلر .
طاوش ايلە يا كە طاوشسز اولەرق سورە فانجەنى
اوقىلر . اوشبو نماز وقتلرنەدە مىليونلرچە مسلمانلر
كەمال تعظىم ايلە يوزلرن كعبەگە دوندروب كوكللىرى
ايلە برلەشەلر .

ھر سئە روسىيەنىڭ ھەمە طرفندىن ئلله نىچە مكلر
چە مسلمانلر آدبىسەگە كىلوب ، آندىن استانبول ،
پورت سعىد ، سوئىش فنالى ، جدە ، يىنبوغ آرقىلى
حجگە بارالر : پىغمبىرنىڭ طوغان ىرى اولان مكەدە
گى كعبە اللەنى ، مدىنە شەھرىندەگى قبرىنى زىيارت
ايتەلر . بو ىرلردە آنلر كوب مشقتلر چىگەلر .
چىككان مشقتلىرى قورقنچلى قوم صحراللىرى ، اسسى
دكزلر آرقىلى اوتولرنەگنە توگل ، بلكە اوشبو مقدس

مکہ و مدینہ شہرلری تیرہسندک حاجیلرنی طالی طور۔
غان بدویلردندە بیگرەك پاراخود شرکتلرنینگ حرص
لری، تورلی مأمورلرنینگ حقانیتسزلیکلری و حاجیلر
تیرہسندە قورت شیکللی قاینی طورغان واق توپاک
سەسارلرنینگ طالاولری سببلی بولادر.

مسلمانلرنینگ بولای بر یرگە جییلولری روسیە
اچندەدە بولغالیدر. مسلمانلرنینگ مشهور ایشانلری
بولا. آنک کینگاش و مصلحتلرینى ایشتور ایچون
تورلی طرفدن کیلەلر و بونلر عادتا بر «اخوت جەمعیتى»
تشکیل ایتەلر. داخلى روسیە مسلمانلری آرەسندە
اڭ مشهور شیخلرنینگ برسی اورنبورخ گوپیرناسی
ترویسکی شەرنەگی زین الله ایشاندر.

بوندن ماعدا، روسیە مسلمانلرینى برلەشدرە
طورغان نرسەلرنینگ برسی مدرسەلردر. زور و مشهور
مدرسەلر طرفندن اداره اولونە طورغان مدرسەلرگە
تورلی طرفلردن یوزلرچە مسلمان یگنلری جییلولوب
عام تحصیل ایتەلر. ژولغا و اورال اطرافندە کوب
وقتلر مشهور بولوب طورغان شوندى مدرسەلرنینگ
برسی استرلیباش مدرسەسى اولوب، بعضا بوندە
مکگرچە شا کرد جییلولا ایدی. مسلمان باشلارینینگ
بر قسمی دە تحصیل علوم ایچون عالم اسلامنگ مرکز
لری بولغان استانبول، مصر، بخارا، مدینە کبی
مسلمان شەرارینە بارالر. تیر یوللردن، الوغ یول
لردن یراق بولغان اڭ قاراڭغو بر اوللردە، بعضا
هیچ کوتولمگان وقتندە بیک یخشی عربچە بیلوچى
مسلمانلر اوچریدر. اول شول تل برلن آفریقادەغى
فاس مملکتندن بر عالم ایلە سویلەشە آلا. ذاتا
مسلمانلر ایچون عرب تلى، یاوروپا ایچون لاتین
تلى قییلندن علماغە مخصص عمومی و مشترک
بر تلدر.

چیتگە اوقورغە کبتکان مسلمان شا کردلری،
مسلمان مملکتلرنندە اوزلرینینگ یوروگان یا که طور۔
غان یرلرنندە عربچە، فارسچە، ترکچە کتابلر، قول
یازولری جیبوب کتبخانەلر تشکیل ایتەلر. شول
روشچە، مسلمانلر آرەسندە بولغان دین برلگی

بونلر آرەسندە بیک فوتلی بر معنوی اتحاد حاصل
ایتە و شوشی اتحاد مسلمانلرنینگ یگی بر مدنیت یولینە
کروب برلکدە ترفی ایتولرینە یول اچادر.

روسیە مسلمانلرینى برلەشدرە طورغان نرسە
لرنینگ برسیدە بونلر آرەسندە مشترک بولغان قان
و تل برلگیدر: اورنە آزیدەغى ناچیکلر و ففقا سیە
دەغى بعض بر قبیلەلر استئنا ایدلرکدە روسیە
مسلمانلرنینگ بارسیدە دیرلک نسل و تل جەتنبچە تورک
درلر.

درست، بو تورک تلى کوب تورلی شیوہلر
گە آیرلغان. حتی روسیەنک بر طرفندەغى مسلمانلر
بعضا ایکنچی طرفندەغیلرینینگ سوزلرن آڭلاودە مشکل
لک چینگەلر. قزان و اورال تاتارلرینینگ شیوہلری
آذربایجان و قریم تاتارلرینینگ شیوہلردن کوب فرغلی
در. قریم تاتارلرینینگ شیوہسى عثمانلی تورکلری
شیوہسىنە، اما قزان و اورال تاتارلرینقى اورنا آریا
دەغى اوزبک و بر قدردە فرغز شیوہسىنە یقیندر.
کوب وقتار بولا که، روسیەنک تورلی طرف
لرنندە طوروچی مسلمانلر اوچراشقان وقتلرنندە، بر
برسینک شیوہلرینى آڭلامادقلرندن اوز آرە روسچە
سویلشورگە مجبور بولالر. مثلا: ایکنچی دومادەغى
مسلمان فراقسبەسى اعضالری اوزلرینینگ فراقسبە
جیولشلرنندە روسچە سویلشەلر، چونکە بر برسینک
تللرینى آڭلی آلایلر ایدی.

شونک ایلە برابر، بو شیوہلر آرەسندەغى
فرقلر، روسیە مسلمانلری آرەسندە ادبی عمومی بر
تورکی تلنک وجودگە کیلووینە مانع بولورلق درجە
دە زور توکلدر. بونلر آرەسندەغى فرقلر ژیلیکو۔
روس و مالو۔ روس شیوہلری آرەسندەغى فرقلر
شیکللی گندەر. تورلی فین قبیلەلرینینگ شیوہلرینى
برلەشدروب حاضرگی ادبی عمومی بر فین تلى
وجودکە کبترو ممکن بولغانغى شیکللی، روسیە
تورکلرینینگ دە تورلی شیوہلری برلەشوب، وقتیلە
عمومی بر تورکی تلى وجودکە کیلەچکدر.
روسیە مسلمانلری آرەسندە بولغان تل قرداش

حقتده سويلشه باشلامق كيرك بولور. مثلا: بر نرسه نى طوتوب اسمى ونى ايكانلىكى، ماده سى و هيئتى (روش شكلى) و فائده لرى و غير جهتلرى حقتده صوراشلور. صوكره ايكنچى نرسه حقتده شولاي، بوكا مثال ايچون فسقاچه برر ماده يازلسون:

مثلا: درسخانه حقتده بولاي صوراشلور: - سز حاضر اوستكزده آستكزده آلنكزده آرطكزده اوگكزده صولكزده نيلر كوره سز؟ توشه م نيندى كيسه كلردن مركب؟ درسخانه نك ايدى نى برلن قابلاولى؟ ديوار نيلردن ياصالغان؟ نى برلن ايشوكنى آچامز يابامز. ترزه لرنك نيلرى آچلا يابلا و نيلرى برده فوزغالمى؟ ترزه لرنى آچوب يابونى بزگه نيلر بيك جيكله يتكان؟ آلنكزده غى اوستالانك اجزاسى نيلر؟ ماده سى نى؟ نيچون آنك سزگه طابا ياغى نوبن ونگى ياغى بيوك ياصالغان؟ شول قياسچه كوب نرسه صوراشلور هم جواب آلنور.

بو كوز آلنكزده غى آغاچلر چچكلر بيلنك دورت فصلنده نيندى حاللرگه كره لر؟ كوز آلنكزده غى نرسه لر قوياش چقماز بورن نيچك ده، قياش چقماچ نيندى حالده بولالر؟ قوياش بايغانده نيلر كوره سز؟ قوياش نك توشلكنك گى اسسلىكى برلن اينگان وقتده غى اسسلىكى آراسنده نيندى آيرما بار؟ قوياش نك چقمانده اينگانده توش وقتنده شعله سى بيرگه نيچك توشه؟ قش يير يوزنده نيندى اوزگارولر بولا؟ قش كونلر نيچك؟ اوزايامى فسقارامى؟ يازبن يير يوزنده نيندى اوزگارولر بولا؟ آغاچلر چچكلر بو فصلده نيچك بولا؟ جاي و كوز فصللرى حقتده هم شولاي صوراشلور.

انسان برلن حيواننى نيچوك آيراسز؟ انسان نك قوللرى برلن حيوان نك قوللرى آراسنده آيرما نى؟ آياقلرى - صنى، يوزى، طاوشى حقتده هم شولاي صوراشلور. آيرو وكشى برلن صاو آراسنده آيرمانى؟ اولك برلن ترك آراسنده آيرمانى؟ كچه برلن صارق آراسنده آيرمانى؟ صغر برلن آط آراسنده؟ ات برلن ماچى آراسنده؟ فاز برلن اوردك آراسنده؟

لگى بونلر آره سنده عمومى بر مناسبت و اتحاد نك وجودينه خدمت ايتنه. ذاتا بونلرنك بارسينك ده يازولرى عرب حرفى بران بولووى بتون عالم اسلام ايله بر مناسبت كسب ايتولرينده سبب بولادر.

مليت حسى روسيه مسلمانلرينك نورلى قوم لرى آره سنده تورليچه در. حتى بعضا، بونلرنك مليت حسى دين حسى آستنه كوميلوب قالغان بولا. مثلا: ؤولغا بوينده غى قران تاتارلرندن اوزينك كم ايكا. نلگى صورالاقچ بولسه، اول اوزن «مين تاتار» ديب جواب بيرمى، بلكه يالكز «مسلمان» ديب جواب بيره. فى الحقيقه بر درجه حقى ده بار. چونكه بونلرنك تاتار اتالوب يورتولرى تاريخى بر خطا در. شونك ايله برابر، روسيه مسلمانلرى آره سنده يخشوق بر صورنده مليت حسى اويغانا باشلاغانغى كوريله. بو ايسه هيچ شهبه سز روسيه ده گى همه مسلمانلرنك برله شولرينه، برلسكده ترقى و مدنيت يولينه كرولرينه سبب بولاچقدر.

ف. ك.

(اخري بار)

زيبوئيم

بيداغوغيا (*).

بو موضوعنى بالالرده كوب مثاللر آرقلى كيكايتو كيرك، حتى آنلرنك قوللر يينه و كوزلرينه چاغلاچق هيچ بر نرسه نى فالدر مينجه آنلر حقتده مذكور روشچه سؤاللر ياصاب تمام جمللر برلن آنلردن جوابلر آلهق كيرك. قايچان بالالرنى بو حدگه بيتكروب مذكور روشچه سؤاللرده جوابكه قدرتلى بولولرى آچق بولنسه، آنلر برلن برم برم نرسه لرنك يالغزلرى

(* ۱۰ نچى عددن ما بعد).

بالق برلن فوش آراسنده آیرمانی دیوشولای هر نرسه حقنده صورالور و جواب آلنور.

کشیلر نیگه اویلر یاصاغانلر؟ یورتلر برلن مسجدرنی نی برلن آیراسز؟ اویده کورلمی طورغان نرسه لردن مسجده نیلر کوره سز؟ مسجده اول نرسه لرنی نیگه یاصاغانلر؟ شهر برلن اول آراسنک آیرمانی؟ دیگز برلن ایدل آراسنده؟ کول برلن یلغه آراسنده؟ طاو برلن اور آراسنک آیرمانی؟ وغیرلر حقندک صورالور. پیداغوغیا علماسی، تعلیم نظرینی اشل-تونک مدرسه ده اوفولاچق جمیع علملرگه باسچق و مقدمه بولووینه اتفاق ایتمشلردر. شونک ایچونده معلم افندی اوزینک طاقناغه یاصاب کورستان هر نرسه سین شاگردلرگه هم یاصاتا بارمق کیرک. دخی بر نقطه دن ایکنچیگه طابا یوقاریدن توبانگه توباندن یوقاریغه، اوکدن صولغه، صولدن اوکغه صزقلر چقارتوب طرق (رأسی) ویاتق (افقی) صزقلر دیو اسملرینه هم تنبیه ایته باررغه کیرک. تاکه بونلر هندسه رسم کتابت فنلرینه باسچق بولسونلر. مکتب و یورت نرسه لرین و غیرلرن و صف ایترگانده آنلرنی صاناتوب سان نک خواصینه تنبیه ایتوب اول عمللرنی علم حسابقه هم مقدمه ایتونو اویلارغه کیرک. شولای ایتوب هر فن نک مقدمه لرینه ممکن اولدقچه تنبیه و تمرین ایتمک تیوشلیدر.

شاگردلرنی تعلیم بالمعاینه طریقچه اوگرتونک غایبه سسی، آنلرنک کوزلرین فولاقلرین قوللرین تللرین آوازلرین وخیله و مفکره و حافظه آطلی قوه لرین اوگرتمک و عادتلندرمک اولدغین معلملر هر قایچان بلب طوررغه تیوشلیدر.

اما زور شاگردلر حقندک تعلیم بالمعاینه روشینه کیلسهک، نظری پیداغوغیا قسمنده بیان اولدقچه بالالار نشأة طبیعیه لرینک ایکنچی مرتبه سنده تفکرلری قوتلنوب قوه مذکره لرنده توشکان و ضعیفلنگان تصور لرنی یاگرتو برلن شغللنگانگه اشیا آراسنده غی ارتباطنی و اشیانک فائده لرین اوگرتمک تیوشلی بولغا. نلغی ایچون بز آنلرغه اشیا درسین مفصل و آچق

شرحلی ایترروب اوگرتکمز لازم بولادر. بو درس لرده معلم، شینی اوزین یا که صورتین کورستوب یا که طاقناغه اوزین یاصاب فویب یا که بیک آچق تفصیلی اینب سویلر تمام نرسه نک حقیقتین آکلاتقاچ نیندی بولا فایده بولا نیچک بولا نیچک آرتا نیچک کیمی نیچک بته نیندی فائده لر یا ضررلر کیتره کیمی خصوصی صفتلری حقنده سؤال برلن فانشق خطابت طریقچه القا ایته. قایچان آنک حقنده تصورلری تمام و آچق آنق بولغانین بلگاچ اوزلرندن سویله تور، وصف ایتردر. بالالرغه اشیا درسین بولای اوگرتب سویله. تودن مقصود آنلرنک عقللرین زورایتو اوستینه سوز صایلی بلوگه عادتلندرب سویله رگه اوگرتودر. بو مو-ضوعلرنی انشأ و تحریرگه موضوع ایتمک هم معلم نک اختیارنده در.

اما درس اشیا کتابلرین شاگردلر قولینه بیرمک جائز ایمازدر. مگر صورتلری بولسه، معلم القا قیلغان درسینی صورتلرنک اوستینه قاراب مطالعه ایتوگه بیورمق گوزل اش صایلادر. عبارت حفظندن معلم منع ایتر. مگر بعض اصطلاحی عبارت بیانسزوق بو حکم دن چغالر.

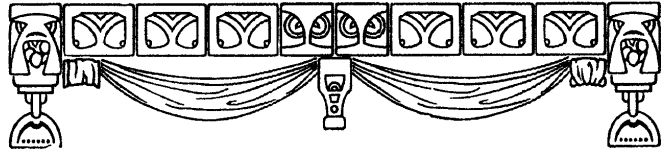
تعلیم بالمعاینه درسینک زمان اولچه وی شاگرد لرنک حالی تورلنو برلن تورلندهر: برنچی صنف شاگردلرینه اول مدرسه گه کرگان یلرلنده فکر آکلاتوغه سویله رگه اوگرتمک حاسه لرین اویاندرمق قوه مخیله لرین ضبط ایتمک حاصل بولسون ایچون بر قش تمام هر کون بر درس ایتمک تیوشلی. اما صوگفی صنف شاگردلری ایچون ابتدائی مکتبدن چقغانچه آناغه بر درس یتهدر.

احمدجان مصطفی.

قطعه

سویلیم دردیمی هم دردم اولان آهی بیل
اهل دل سویله مز دردینی الله بیل

مرسد و مخاربه

سامار، زالاتاوست تیمر یولی. «بغداد»
شهرنده هیچ بر خلیفه وفات ایتمادی دیپورلر. بو
طوغر وده: «اعانیت فی طول من الارض او عرض *
کبغداد دار انها جنة الارض». «فضی ربها ان لا
یهوت خلیفه بها * انه فی خلقه بما شاء قضی» دیه
شعرده سویلامشدر. بو سوز درستیدر؟

عبدالحالق ابوبی.

جواب: - درست دگلدر. خلیفه لردن الواثق،
المتوکل، المعتضد، الکتفی، الناصر، المهدی، الهادی،
المعتصم، المنتصر، المستعین، المعز، المهتدی،
المقتدر، القاهر، الراضی، المتقی، المستکفی، المطیع،
الطائع، القائم، الامین، القادر، المستظهر، المسترشد،
الراشد، المستنجد و غیرلر بغداد ده وفات اولوب
«رصافه» ده دفن ایدلمشدر. «بغداد» شهری بنا
اولندیغنده شول وقتنک منجملری اوزلرینک عمللری
ایله آنک طالعی تیکشر دیکلرنده مذکور شهرده هیچ
بر خلیفه وفات اولمیه چغنی استخراج و اعلان ایتمشدر.
مذکور شعرلر ایسه شوکا کوره سویلانمشدر. همده
بغداد بنا اولندیغندن صوگ بر طوتاشدن دورت خلیفه
چینده وفات اولدیغندن مذکور اعتقاد، عوام آراسنک
تمام قوت کسب ایلامشدر. صوگره الامین «بغداد»
ایچنده قتل اولندیغنده منجملر طرفندن ویرلمش حکمنک
یا گلش ایدیکی معلوم اولمش وشول وقت شاعرلرندن
بری ده: «کذب المنجم فی مقاله التی * نطق علی
بغداد - بالهذیان. قتل الامین بهالعبری یقتضی *
تکذیبهم فی سائر الحسبان» دیه شعر سویلامشدر.
پیترپاول - «تنک جانم نچه کون مهمان ایکاندر
بیلهدام * اوتدی عهرم باریسی خسران ایکاندر
بیلهدام» دیه باشلانمش قصیده ۱۴ آئارده (۴۴۶نچی

بیت) هبت الله ایشانغه نسبت ویرلمش. اول بیتلر
مشهور خطاط لطف الله ألماتی قلمی ایله یازلوب
باصلمش «دیوان رضائی» ده واردر. هم بزم طرفمده
قمز مجلسلرنده محمدیه ایله برلکده اوقولدیغندن بز
لرگه آشنا بیتلر در. یوقسه «دیوان رضائی» مذکور
هبت الله ایشان اثریمیدر، یاخود سز لرده سهوا اولدیمی؟
حسن بن ملا احمد پوناماروف.

جواب: - بو سوزنی کچن سنه ده خانه مزه
تشریف ایتدیکنک قزانی امام محمدشاکر حضرتلری
ده سویلادی همده بونی آچیق اثبات ایتنک ایچون
مذکور قصیده نی «دیوان رضائی» دن نقل ایدوب
بیاررگه وعده ایتمشیدی. بز ایسه هنوز شونی کوتوب
طور مقده ایدک. ایمدی سز نک خطکز آنک خبرینی
تأکید ایتدی. «دیوان رضائی» نی کوردیکمز یوق.
بز قمز مجلسلرینی آنچق بوندن بر ایکی سنه
مقدم «اورسکی» شهرنده کوردک؛ لکن آنده محمدیه
فلانلر، تنده جانمارنی اوقومادیلر. باشقه قزو اشلر
کوب اولدی. هبت الله ایشاننک «دیوان رضائی» نام
اثری وارلغندن خبرمز یوق. لطف الله افندی طرفندن
طبع ایدلمش دیوان، کاتب چاپی طرفندن ذکر
ایدلمش دیوانلر نک بررسی دگلیدر؟ مذکور
قصیده نی «فارغالی» ده یازلمش بر ایسکی کتاب
طرفنک کوروب نقل ایتمشیدم. آنک باشینه «مناجات
الشیخ هبت الله القارغالی» دیه یازلمشیدی. شونندن
باشقه سندم یوقدر، یا گلش اولسه ده اولور. زیاده سینی
بیلوچیلر اولسه انشأ الله افاده بیوررلر. هر حالده
شیوه سینه نظرا مذکور قصیده، بومهاکت مالی اولور
غه اوخشار.

قطعه

امید ایتدکلرک ای دل او یارسه حکم تقدیره
ظهور ایلر سکا البت نه حاجت رأی و تدبیره

قاچقن (لیرەنتەن نىڭ "Бѣглець" سەرلۈچەلى شەرىنەمەرفىيا تەرجىمە)

طاو چىركاسىندە بولغان ۋاقتە .

كىيوكداي اورطب جاودان ھارون قاچدى * قويانداي بوركت قوغان جەمان صاصدى
 صوغسىدك ھارون قاچقان مېدانىدە * توگلوب چىركاس قانى سوداي طاسدى
 آر، نامى، ايرك اوچون شەيد بولغان * آتامىن طاسطاب قاچدى آداناسدى
 باسداری چىردە جاطر، چاگفە باطوب * دوسپان نىڭ اول آيطقان چىر آياق آسقى
 آطا آغا، اولكاندىردك كىگون آلمای * ھارون دى اورەي اوچقان، فارا باسدى
 آيرلوب ماطق، قاچ قاروونان * صوغسدان صوقا باصن آلوب قاچدى
 كون باطدى، سول آرادە، طوماندى * تونىروب چىردك بىتون مونار جابدى
 آغالدك كون چغسدان ايسى كىلوب * چىر جوزى پردەلنوب آقچل طارندى
 آي طوبوب بالقوب چىردن سارى آلتىداي * كوتىرلوب بردان برگە، چارغى آرتدى
 آغزوب ماگداي تىرون، دىھون آلوب * كىلادى ھارون چارچاب - آروب طالوب
 آي جاروق طاومىن طاسدك آراسنان * طانودى اول جورطن كوزى چالوب
 طم طرس، آينالادە بر دېس جوق * كىلادى بو قباطومىن طاصالانوب
 صوغسدان فان توگلىگان، جارالانباي * بر اوزى آمان قايتدى جالغز قالوب
 اوينە بر دوستى نىڭ كىل جاطر * كوروندى جالطراغان اويدە جاروق
 قونصب كردى ھارون، آفرونداب * ايسكدان آططاب اويگە آياق سالوب
 «سلىم» دى دوست دىسادە بورون ھارون * «خوش كىلدك!» دى آلمادى بردان طانوب
 بول كىلسە سلىم آورو حال اوستىدە * اولوگە جاطر ايسكان جان طاقالوب
 اوخندان چوخ كافرنىڭ الوغ الله * صاخلاتمىچ، سىنى پىرگە بارك الله!
 «صوغسدان نە خىر وار؟» دىدى سلىم * جانارى كىتكان كوزون آچا صالا
 ھارون نان جافسى خىر اميد ايتدى * توزالب كوز جانارى چىراي بندى
 توساكدان كوتىرلوب آفطق دمە * اير سلىم كىلگان دوسدان خىر كوندى
 «صوغسدىق - دىدى - ۲ كون فصاك چىردە * آطا آغام شەيد بولدى جورط بىن برگە»
 «بر اوزم جاسردىم قاچقان آگداي * بو قباطاب جىلار مېنان جولگىگە - جولگىگە»
 «صوقباغى قاصقر قابان، جولم بولدى * باسباغان جاندى جانوار اوتنان اوزگە»
 «آياغم فاندى جارا، تلىكىم - تلىكىم * طاس جاروب، قىباصغان كروب چوگىگە»
 «فرولدى بزدك چىركاچ، صانسز دوسپان * قبول آل! جالغز مېن غوى قالغان دوسدان»
 «اويگا كر گوز مېنى! - رسول گواه! - * اولگانچە ھىتىدى سىرە موطبان» .

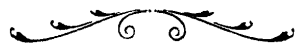
• ھارون غە، سلېم اۇبدان گت چېخ! دېدى * «مىخىرە اولدۇك تمام سن چوخ دېدى
 «كشىگە، سىندى غورقاخ پناھ اوچون * نە اۇيم، نەدر دعام، ھېچ بوخ» دېدى .
 فايغولى اوياطنان كوكلى جاروم * اېستىدى شلتە سوزدۇك ھر نە بارون
 آفرون دبص ايتباى ، چېگونچېكتىب * صول اويدن، خوش آلمانان چەدى ھارون
 بز اويگە جنە آفرون آياق باصوب * طوققادى ايسىگىنە فاطارلا سب
 اوڭ توسداى اونكان كوني ايسكە توسوب * سوزداغان جاس يوراگى كىندى طاسب
 بول اويگە فالاي ھارون كيلوب چېندى * كوكلينە تورلى خيال طولوب كىندى
 نور - جوزى، عاشقىنك فاراگفى دە * جالت، ايتوب كورونگاندى بولوب كىندى
 اويلاىب ھارون صوندە : «مىن من» دېدى * بول اويگە قاي چكندن كىم من دېدى .
 «چغاردە جاني باسقى، سويگانى مىن * دىم آلمان تروكدگى مىنمىن» دېدى .
 بول اويگە كراين دىب كىلدى ھارون * چر داوسى اۇبدان چەدى كرمىس بورون
 فواروب جوزى تومىن جورا بېردى * عاشقۇك صرطدان طۇكداب آىطقان چرون

ھارون نك اېستكان جرى

آى فالقوب آفرون طوادى * اير جكت جاودى فوادى
 ملطق جاسار يكتندىر * قردار اونى اوگوتدىر :
 «سويوكتم مىنم فوربم - دىر - * قبلغە جوزۇك بىر!
 «نقدىرگى اشانىب * دوسپانغە بول فايطباس اير!
 «طاىما رسول جولپنان! * بىرمە، نامص قولكئنان
 «وفاسز بولوب جاقنغە * قرارسز بولوب خلقۇكا
 «موقاطباى دوسپان كىتباكز * ايت اولم مىن آخردە
 «ار، نامصقە چداماس * جاس چكتندىر چن ايرلر
 فورفاقغە كىت! دىر فاراماس * طاوداغى صولو گوزال لر
 كونىرماى باسون چىردان آياق باسدى * كدورماى بول اۇيدانندە چاپچاڭ آسدى
 طاچىداى طومالانوب وقت - وقت * آغاردى طرس طرس ايتوب كوزدىن جاسى
 منەكى، كىلدى ھارون اوز ايلنە * باسطادى كوروب ايلن جان سويىنە
 توبنان تىرەزەنك داوس ايتدى * كروگە نىت ايتوب اوز اويىنە
 اويىندە چېچەسى بار فارط جاسندە * تلاگى بولار ايدى باطاسندە
 بالارون جاوغە كىنكان كوتوب اوطر * كونادى برگە كىنكان آطاسندە
 «ايسك آچ چېچە!» دېدى: مىن بربايغوس * ھارون من كىنجە بالاڭ بىرگان آلفس
 «اوغنە كوب كاپردۇك جارالانباى * بر اوزم سغان چېچە كىلدم جالغز»
 «سېن اوزۇك جالغز بساڭ؟ جالغز ايدم * فالدروب آطا آغا كدى فالاي كىلدۇك؟»
 «شھىدلك طايدى رسول حضورندە * جازلدى خلقى بولوب جنت ايلدۇك»

«دوسپان نان كيك آلدوكتما آلا ر اوچون؟» * «آلمادم زرفراب اوفداى براق، طاودك اچن فارووم، فلچ فلجان آطوب اوروب * صرف ابندم، اوز جولكا قواط كوچم جو باطوب كوكتلكتدى، قايغى طولغان * مين كيلدم كوز جاسكتدى سورتواوچون» «سويلامه، ظالم گاور! بو جاسكتدى * فيمادك جاقسى اولم گه بر باسكتدى» «كيت جالغز! قاچقن بولغان مسخرهك مين * فويابن قارايطباياق آق چاچمى» «قورفاق قل! ايندى مغان بالا ايماس سن * سورتدرمين، اوياطكتنان كوز جاسمى» «تيرس باطا اوصلايچه قاطدى سوز بين * تمام بولوب آخرنده سوز باصلدى» كيتبادى هارون داوسى جاقسى چمان * توبنان تيره زه نك بر آز زمان . اوياطن، ار نامصن آخرنده * بارونده آلماس فلچ ابندى تمام چقغانده ايرتاك مينان كوزى توسب * اوداردى جوزون اولگان بالاسنان سوياكلن هيچ بر آدم جيرلامادى * شيمدك طابىباي قاچقان جالاسنان ايت بئكان ارلداسب، جالاب آطدى * فاندرون آفغان جيرگه جالاسنان بالار كيلاميجديب طاس لاقطروب * كيتبايدى بول اولكدك هيچ فاسنان ايرتاكه صوكتيلارغه بولوب فالدى * هارون نك استيگانى، نى جاسنان بولمادى قاچقن جاني ايندگوليردين * چوچنوب ايندگولردين بيزوب جورگين روعى طاومين طاسدك آراسنده * كيچ بولسه فاكثرومين كيزوب جورگين تون صابن تيره زه نى طقسداطوب * كروگه اويگه موينون صوزوب جورگين اوينه فاراكتفنده كرير ايدى * اوفوغان قرآن داوسن سيزوب جورگين ايستوب قرآن داوسن تيز قاچادى * بورونقى عاداتنچه قاچوب كورگين .

سلطان شاهنگراى بوكيف.

نوعه

ايتكان زمانلردن حاضرگى تديسنه چه اوشبو دين اهلى طرفندن نه قدر نفيس نرسه لر ياصالمش اولسه بونلرنك ائك يخشيلرى ايله طولمشدر . بيك قيمتلى ايسكى ايران و عرب كله ملرى، نفيس، رسملى وچه چه كللى وازالر، مصر و هند دن يبارلگان فيل سويالگى ياكه آلتون ايله مزين صوغش قوراللى بيك كوب، لىكن ائك ياخشى نرسه لر اندلس عربلردن قالهش اولوب اسپانيدن كيتر . اگانلار . خصوصى آدملر قولنده غى هم بيوك موزه خانه، مناستر و قوراللى سرايلرنده غى شرفده اشله . نگان ائك نفيس و قيمتلى نرسه لر ايله طولى اولان

باشقرد يرى . ارفا يانك « موسى » اول باشقردلرى ۱۷۹۴ نچى ييل صوكتك ۶۶۶۶ ديساتنه يرلرينى ۳۰ صومغه ساتقانلار . يوز ييل صوكتك شول يرده اولان برتگرمان ايله ۳۰۰ ديساتنه ير برلكده ۶۵۰۰۰ صومغه ساتلغان قالغاننى مسلمانلر هر ديساتنه . سيني ۱۰۵ صوم حسابندن بانقه آرفلى ساتوب آلغانلر . مونىخده اسلام ائثار نفيسه سى نك ئويستافقه سى - گيرمانيانك « مونىخ » فالاسنده مسلمان ملتلرنك نفيس نرسه لرى نك ئويستافقه سى آچلديغى غزتلرده يازلغان ايدى . بو ئويستافقه ايس كيتكچ روشده بايدى . ۸۰ زور بولمه ، اسلامك ائك ترقى

لرينڭ نه قدر كتاي و غزته لرده يازمش مقاله لرى اولسه هندستان مسلمانلرى هر برينى اوزلرينڭ آنا نللى اولان اوردو لغتنه ترجمه ايدوب اسلاملر آراسينه نشر ايتمشلردر. شمى بوكونلرده طنطاوى اثرلرينى ترجمه قىلورغه باشلامشلىر.

هندستانده باي مسلمانلر - بومباي شهرنده شيخ عبد العزيز بن على ابراهيم اسملى ذاتنڭ ۳۰ ميليونلىق ملكى اولوب يلىنه ۴۰۰ - ۵۰۰ بىڭ ايرادى واردر. توره لردن شيخ حاكم الصباحنڭ ۲۰ ميليونلىق ملكى ۶۰۰ - ۷۰۰ بىڭ ايرادى واردر.

عبدالله قارت حكايىتى

(تولستوى اثرندن ترجمه)

بر باينى اوتروب، بارمالنى اوزنكى ياصاغا- ندىن بيرلى، عبدالله قارت راحت راحت تركلك ايتنه باشلاغان ايدى. شولاى بولسه ده، عبدالله نڭى باينڭ اُشون تامالاغان وقتنده، فرق بيل صوڭنده عملينڭ جزاسون كوروى بلهن قورقوته تورغان بر طاوش ايشتكانگه، كوڭلى شول ياقنى اويلاپ قورقوده بر تورلى طنچسزلانوده ايدى. ئلگى مدت (فرق بيل) اوتنه كيله. عبدالله قارت چنلابده فايغوغه قالدى. آخرنده اوغلىنه واقعهنى باشدن آباق سويلهدى. كىبير (عبدالله نڭ اوغلىنڭ اسمى) آرتغراق حر فكرلى يكيىت بولغانغه، آتاسون بو طوغروده بتونلاي طنچلاندردى. كىبير، آتاسينه آندى اشلردن برده قورقورغه ياراماغانون، اوزنچه دليللرى بلهن سويلادى؛ اول، آتاسون ياخشىلىق، يامانلىق نڭ جزاسون كوره تورغان كون (قيامت كوني) يوق؟ . ديب اُشاندردى. اول ايشتولگان طاوشنڭ برخيالغنه ايكانلگينه قارتنى قناعتلندردى.

مونه شول نوننى، ۱۲ نچى آغوست توننده،

بو ويستانفقه ده ۶ مڭ نومر نرسه بولوب حاضرگى بهالرى ۲۰ ميليون صوم حسابلانا.

نرسه قوبوچىلر آره سنده سلطان محمد رشاد، آوستريا ايمپراطورى، باواريا فرالى، همه مشهور موزه خانلر، مستشرقلر و بيوك پروفيسورلر بار. يلديز سراي ده غى و طوب قپو موزه خانه سنده گى نفايس ده بونده كورساتيلدر. ويستانفقه نڭ ترك شعبه سى زور و مزىن چاطر قيافتنده ياصالوب اچى قيمتلى ترك كله ملرى ايله قاپلاناچقى. اچنده ۱۵ و ۱۷ عصرنڭ طوپلرى، ايسكى يفهك ماتيريالر، فايانس، برونزا نرسه لر، آغاچ و فيل تشندن ياصالغان نفيس اسباب قوبولاچقىدر. ويستانفقه بىك باي و قزقى بولوب قارارغه خلق بىك كوب كيله. روزوه لت نڭ فكرلى. حاضر گيرمانيا ده،

آمرىقانڭ سابق رئيسى روزوه لت نڭ هر تورلى سوزلرن جيوب باصدرلر. هر بر سوزى بىك معناليدر. مثلا: (۱) حفسز صوغش يش؛ حفسز صلح سيرهك. لكن هر ايكيسندن ده بر تيگز صاقلا- نورغه كرك. (۲) دنى طبيعتليك نڭ اڭ برنچى علامتى باشقه لرنڭ اشلرن گل ناچار نيت بلن ديب بلودر. (۲) علم احتمال كه كشىنى مطلقا ياخشى وطن اوغلى ايتنه آلمايدر. لكن نادانلىق ياخشى وطن اوغلى بولوغه قطعيا مانع ايدىك نڭ شهبه م بوقدر. (۳) موفقيت كسب ايتكان آدم، اگر ناموسلى بولاسى كىلسه «موفقيتمه بخت و تصادف سبب بولدى» ديسون. (۵) نظام توزوچى نظام ايچون مسؤل بولسه حاكم آنى اجراده مسؤلدر. (يعنى هر كم اوز وظيفه سن بلسون).

اولنمك - اولنمك مشقتنى آزايتمق قصدى ايله استانبولده شيخ الاسلام محكمه سى طوى اسرافلر-ينى و شريعت طشنده اولان مصرفلرنى بترمك حقتنده داخله وزيرينه كاغد يازمش و داخله وزيرينه بونى اعلام ايچون اوز قول آستنده اولان مأمور لرگه يبارمشدر.

محمد عبده - مصر مفتيسى محمد عبده حضرت

شولای شول، مین آنڭ یولنده بووا بولوب طورام. مینم آڭا نی حدلی بیرومندنه، مین اولوب آنڭ بار مالغه خوجه بولوی، آنڭ اوچون یاغشیراق. عبدالله قارت کبیرنڭ سوزلرن برهم برهم اوبلا. دی، تورلی یاقندن اوبلاب قارادی، نی حدلی او- یلاسهده عبدالله قارتقه: اوغلی آنڭ اولون تلی، نوسلی کورله ایدی. «کبیر، مینم اولونی تلی، آنسونده شك یوق، لکن کبیر، مینم اوغلوم کبیر، مینی اوتروگه بارا آلورمی؟ نیک بازماسون، آنڭ کبک اللهنڭ بارلغینه، قیامتنڭ بولاچاغینه اشانماقان کشیگه، کشی اوتروی بر نرسه توگل، اول بیت، راحت تورموش ایچون، مطلق تارتوشورغه کبراک، آدم بالاسینڭ بورچی شول دنیا راحتی اوچون تارتوشوغنه، دیب اعتقاد قیلا، آنکچه شول تورمش ایچون تارتوشو یولنده کشی اوترو کشیلککنه، خیر بونسی بار: اول مینی اوتروگه اوز هلاکتندن قورقسه قورقور، طوطلورم دیب اوبلار، یوق آندنده قورقیاس، دنیاچه آغو دیگان نرسه بار، کبیر ئلی یاڭاغنه: شوندی آغولر بار، کشینی هلاک ایتکان سوکنده ازیده بلنمی، دیب سویلهب اطور- دی، شوندی آغونی برر آشقه سالوب میڭا آشاتو دن، اول نیک کیرو طورسون؟ آندن نیک اول قورقسون؟ بر استکان چایگه سالوب اچردی، بتدی!».

عبدالله قارت اوزینڭ خدمتچیسى شاکرنی خاطرینه کیتردی: «بیر بزنگ شاکرگه بر ایکی یوزصوم، اول نیدن کیرو طورر؟ آش پشروچی باربر شول قول». عبدالله قارت شول سوزلرنی اوز اوزینه سویلاب دولقونلاندى، آزرهق طنچلا- نور اوچون، یاقندغی اوستال اوستنڭی استکاندن صو اچمک بولدی، استکاننی قولینه آلدی، استکان نوبنده ئلله نیندی آق نرسه لر کورالغان کبک بولدی. «کم بله، بو نرسه؟ یوق آلدی آلمازسڭ!» دیدیه صونی توکدی؛ شوندى صوڭ، قول بووا تورغان قومغان صوون باروب اچدی.

عبدالله قارت، اوغلی کبیر بله ن ئلسگی طوغروده سویلهشکان سوکنده، وعده ایتلگان جزاء اویلاماغان یاقندن کیلوب چغوب، عبدالله قارتنی ایزهده باشلا- دی. «الله، جان، قیامت کونی برسیده یوق ایمش! نیندی راحت، نیندی کوکلیلی! نی حدلی زمان برده یوقغه اشانوب، اوز اوزمنی بورچوغانم ایمش. دنیاچه بربر بز بله ن تارتوشابز، تورموش اوچون بربر بزنی هلاک ایته بز، بزنگ کبیر شولای دی بیت، مونه سیڭا زاقون، بوتنه بر نرسه یوق. میڭا کوچلیلکنی الله بیرگان ایمش، بیرگان الله! کوچلیلکنی میڭا برکیمده بیرمگان، کوچلی بولو نڭ فایدهسون اوزم بلگان، مونه ایڭ درست فکر. هر کم تارتوشسون، تارتوشوب جیڭگان کشی اوز کوچی بله ن، فایدهلانا بیرسون. مونه مین تارتوشوب جیڭدم، هم فایدهلانام. بوڭا حدلی مینم ترکلک بیگراک شهب بولغان بولور ایکان، شول یوقغه اشانوب یورو بولدرگان مینی. بوندى صوڭ تورموش شهبهیه. درست، راحت ترکلکنی هر کیم سویه، راحت ترکلک ایتهسڭ کیلسه تارتوش. کیتروب بیرگانلرن کوتمه. مونه بزنگ کبیرده...» شول فکرلر بله ن لذتلهنوب یاتقان چاغنده، کبیرنڭ «میڭا ییلنه بیش یوز صوم جیتمی» دیگان سوزی عبدالله قارتنڭ ایسینه توشدی. کبیر آتاسندن یلغه ینه ایکی یوز صوم آرتدرونی صورالغان، آتاسی بونی قبول ایتمه گاج، کبیر بیک کیفسزلنوب چغوب کیتکان ایدی. «نغراق اویلاساڭ مین اولگان فرضده بار مالده کبیرگه قالا بیت» عبدالله قارتنڭ باشینه کینه تکنه شول فکر کیلدی. «دنیاچه کوچلی بولوب ترکلک ایتو اوچون تارتوش!... مین نار- توشدم باینی اوتردم، مینم اوچون آنڭ اولوی خیرلی ایدی، آنڭ بایلغی میڭا کوچدی، کبیرگه کیمنڭ اولوی خیرلی، آنڭ تورموشینڭ راحتی ایچون کیمنڭ اولوی کبراک؟» عبدالله قارت اویلاودن طوقتالدى، اول قورقوب، یاتقان یرندن سیکروب طوردی. «کیمنڭ اولوی کبراک بولسون؟ - مینکی!

بهیلدی، شوندن صوڭ اوطون سوندروب يوقوغه كيتدی .

اول روحا بېك آریغانلقدن بېك اوزاق یقولادی، خاتونی آنی اویباطو اوچون، ایشك یانینه باروب ایشك فاغا باشلاغان ایدی، کنه فیلر بری اوستندن بری جیبرلوب ایدهنگه نوشدیلر. عبدالله قارت کنه فیلر دوبرده وندن قورقوب، فواراسی اوچوب، سیکروب طوردی، اول مینی اوتررگه کردیلر کوره سن، دیب اویلاب قارا اول فچقرغه طوطندی. کوب وقت نی بولغانون بلماینچه طورغاندن صوڭ، اویالوب، طاغی نیشلرگه بلمه دی، خاتونی، نی بولدی؟ نی قیلاناساڭ؟ دیگانگه، آبدراغاچ باصدرلوب فچقرام دیگان بولدی. عبدالله قارت بو کوننده بېك اوزگاروب طوردی: ألك اول، فایچاغنده شادلانا، فایچاغنده كوڭلی

یومشارا، اونکان گناهلارن اویلاب كوڭلی صنا ایدی. الك اول برهونی سویمهسه برهونی سویه ایدی. حاضر آنڭ اول یاقلاری بتونلای اوزگاردی: اول حاضر هر وقتده اویلانوب یوری باشلادی، اول بېك صافلق بلهنگه آزابلانا، هر کیمگه سوؤ ظن قیلا، بالالاری بلهنده صالحون معامله قیلا باشلادی. وصیت نامه دیگان نرسهسی آنڭ باشن بېك واطدی، آنی نیچك اشلر گه کیرا کلگون اول بېك کوب زمانلر حل قیلا آمادی. وصیت نامه طوغروسنده کینکاش بیره تورغان دوستلا- ریده، عبدالله قارتنڭ باشون ایلندرودن باشقهغه یارامادیلار. اول نیچك ایتسه ایتدی بار مالون مسجدرگه وقف یاصاب، نغطوب قوبیدی. آشاواچو طوغرولرنده اول بېك احتیاط بله بولا باشلادی، بعض وقتده اول، لذتلی آشلارنی آشاودن طیویلا ایدی، آشاغان چاغنده اوزینه بولنگان تاریلکادن آشامی، بلکه خاتونی یا که اوغلی تاریلکاسندن آشی ایدی. صونی اول اوزیگنه آلوب کیلوب، اوز اشکافندهغنه صافلی ایدی. ساتو، آلو بلهنده اول صالحون شغللنه باشلادی. ساتو، آلودن کوببو فایده ایتکانلگون عائله سندن هیچ کیمگه ایتمی ایدی. الك زمانلارده، آشا اېڭ شادلقی کیتره تورغان نرسه

«ایندی بارکشیکه ده فارشو کیتهرگه کیرك، تارتوشورغه بولغاچ تارتوشورغه. آغز آچارغه یارامی، صافلا- نوبرهق یوررگه کیرك. خاتون، نرسه نی آشاب اچه شولارنیغنه آشار و اچارگه کیرك. آندنده امین بولورغه یارامی، مین اولگان تقدیرده سیکز نچی الوش تیویون اولده بله بیت، آنڭ فقیر آغای اونی لری کوبدن آندن مال صوراب یوده تهر، ئلله نیشلر حال یوق، صوغشده، صوغش ایدی!» . عبدالله قارتنڭ باشینه فکرلر بری آرتندن بری آغیلا ایدی. «طوقته، طورمشنی شوندی بر حالگه قویارغه کیرك: مین اولودن کبیر بله ن آنا سینه بر فایده ده کیلورلك بولماسون. وصیت نامه یاصارغه کیرك، اول چاغنده مینم اولودن آلا رغه بر فائده ده چقماس» .

عبدالله قارتقه یقولارغه باشندهغی فکرلر ابرك بیرمه دی، اول اورنندن طوردی، اوستینه جیلان، باشینه بورك کیدی، اوستال یانینه باروب، کاغذ قارا آلوب، وصیت نامه سون مسجدرکه وقف دیب یازا باشلادی. وصیت نامه نی بر آز یازغاچ یانمق بولدی، یاتورغه دیب طورغانه، باشینه تاغی ئلله نیندی فکرلر کیله باشلادی. اول خدمتچیسى، یورت قارا اولچیسى طوغرولرنده اوپلی باشلادی: مین آیینه بیش صوم آلا تورغان خدمتچی بولسه م ایدی، میندن اوچ بولمه آریغنه بر آچه لی بای یوقلاب یاطسه ایدی، اوزم حاضرگی کبک الله، قیامت کونی یوق ایکانون بله تورغان بولسه م ایدی، شول چاغنده نیشلر ایدم؟ تگی بایغه مین نیلر اشله دم، شولارنی اشلر ایدم» .

عبدالله قارت طاغی قورقا باشلادی، اول نیشلرگه بلمه دی، آنی اوز خدمتچیلری اوتررگه ایتلر کبک طویولا ایدی، عبدالله قارت بولمه سینڭ ایشگون بیکلرگه دیب ایشك یانینه باردی، ایشك ألسگوسی نق نوگل ایکان، کنه فیلرنی ایشککه آرقلی بری اوستینه برن قوبیدیه، ایشك توتقه سندن دستمال بله اورانتوب آلوب کنه فیلرگه اورانتوب

آقچە بولسەدە، حاضر كىر وسنچە آقچە عبد الله فارتىڭ حسرتلىرىگە ئارتىرا ايدى. اول آقچەسىنىڭ بوتەن كىشى قولىنى توشوندىن بىك فورقا ايدى. اول، آنى، اوزى كىك، دىنسىزلىدىن صافلاونىڭ آغرلغون سىزە ايدى. عبد الله فارت، بار كىشىدە اللهنىڭ، قىامت كۈنىنىڭ يوقلغون بلسە، آقچەنى صافلاونىڭ يولى بىتە دىب اويلى ايدى. اول چاغىدە آنى اوتىرلىرى، آغو لارلىرى، آنىڭ بارغىنە مالون آلداب ياكە طالب آلۇب كىتەرلىرى كىك طوبولا ايدى. آنى بو ھالاكتىدىن صافلى تورغان، بىرگىنە يول بار، اولدە: بوتەنلىرىگە عبد الله فارت بلەن كىبىر بىلگان سىزلىرى بىلدىتمە، بىلكە آدملىرىنى آلار بىلگانىڭ خىلاپىنە (اللهنىڭ بارلىغىنە، قىامت كۈنىنىڭ خىلاپىنە) ئاشاندرو ايدى. شول سىببىلى عبد الله فارت حاضر شىرىعت بىورقلىرىن اورنىنە جىتكرە تورغان مەقى بىر آدم بولۇپ كىتكەن ايدى، اول بىش وقت نمازدىن مەسجىدىن بىردە قالمى باشلادى، ئىللە نىندى نىقل نمازلىرى اوقى، نىقل روزىلەر طوطا باشلادى. اول جاي كۈنلىرىدەدە، ايرتە نمازىدە مەسجىدىن اشراق اوقومايىچە چىقى باشلادى.

عبد الله فارت قىزداش روى، دوست ايشلىرىنە اللهنىڭ بارلىغى، قىامت كۈنىنىڭ خىلاپىنە سويلى، بو- لارىغە ئاشانماغانلار مىنگۈك عذابىدە قالمى ھىلاك بو- لاچقىلر دىب يىغلى يىغلى خىلاپىنە اوگۈتلى باشلادى. كىبىرنىڭ كىسكى سوزلىرىن اوزىنىڭ اوتۇقلىغىنە، ياكە آڭا اوزىنىڭ ئاشانماغانلىغىنە كىبىرنى ئاشاندرو اوچون، بو اوگۈتلىرىنى آڭادە سويلى ايدى.

۱۲ نچى آوغۇستىدىن سوڭ - دىنسىزلىكنى قىبول ايتكاندىن سوڭ، عبد الله فارت راحىت ياشاوينە تمام ئاشانغان ايدى. لىكن آنىڭ بو ئاشانوى بوشقە چىقىدى. آندىن سوڭ، عبد الله فارتقە فايدە راحىتكە؟ آنىڭ فايفو حسرتلىرى حاضر، ئىلكىكىگە قاراغاندە ئىللە نىچە درجە آرتىدى. اول اوتىرلىدىن، آغۇلاندىن، فورقو، بالالارىنە خانوونىنە ئاشانداو بلەن عذابلانۇدە ايدى. آنىڭ اوغلىنىڭ اوغلىلىرى، ئلك آڭا بىك سويكوملى كورنسىلەردە، حاضرە باردە بىر بىرتىچ

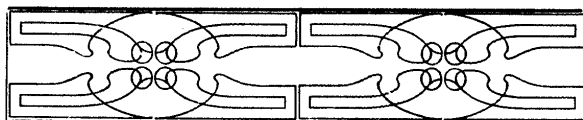
توسلى كورنەلر ايدى.

عبد الله فارت، فورقە تورغان نرسەلردىن صافلانۇ اوچون ايكى تورلى پلان قوردى: بىرى ھىچ كىمگە ئاشانمايىچە صافلىقلى بولو؛ ايكىنچىسى: اللهنىڭ، قىامت كۈنىنىڭ خىلاپىنە اوز تىرەسندەگى خىلاپىنە ئاشاندرو. اول اوزى نرسەگە ئاشانمى، شوڭا خىلاپىنە، ئاشانۇندە غىنە مېنىم بىخت دىب بلە ايدى. عبد الله فارتنىڭ تور- موشى كۈندىن كۈن ئاچارلانا بارا ايدى. آنىڭ كىسكىن ايكى ياقىن دوستلىرى، حاضر آڭا دوشمان كورنەلر ايدى. آشاو، اچو، يقولاو كىك نرسەلردە اول مەسكىنە يوق ايدى؛ اول حاضر ھەر كىمەدە ھەر نرسەدە او- زىنە دوشمانلىق حس ايتۇدە ايدى. بىختىز عبد الله شول رەھىشلى اون يىل عمر ايتىدى. آنىڭ كىسكىنى عبد الله توڭل ايدىكى ھەر كىمگە كورلۇپ تورسەدە، اچكى فايفو حسرتى ھىچ كىمگە معلوم توڭل ايدى. ھالبوكە آنىڭ اچكى فايفولارىنە چىك يوق ايدى. آنىڭ تورموشى ئىللە نىندى قورقۇلر اچىدە بولغان كىك، آلاردىن قوتۇلۇدە عبد الله فارت شول فايفو حسرتلر اچىدە ۱۲ يىل عمر كىچىردى. بىر كۈننى توشكى آشىنى آشاغاندىن سوڭ، اوز بولمەسىنە كروب اشكا- فىدىن سو آلۇب اچىدە يوقولارغە ياطىدى. شول ياطۇندىن تورمايىچە نكى عالمگە كوچىدى. اول شولاي كىنەت اولوم بلەن اولدى. عبد الله فارتنى طىننەلى صورتدە كومدىلر. دوست ايشلىرى آنى كومگاندىن سوڭ آنىڭ يورطىنە جىبولىدىلر. آلاردىن بىر يىگىت عبد الله فارتنىڭ خىراتى آنىڭ ياخشىلىغى بىختىلىگى طوغرىسىدە سويلىدى، طىكلاوچىلر قول چايدىلار. عبد الله فارت دىندىن يازغاندىن بىرلى نى خىلاپىنە فايفوغە توشكانلىكى، اول الله تعالىنى يوغالتۇنۇڭ جزا سون دىيادە وقتىنىق كورە باشلاوى، مەجلىسدە بولغانلارنىڭ بىرسىدەدە معلوم توڭل ايدى.

مترجمى: محمد ھادى سەدى.

«آناو» نىرەسى.

«محمد عليه السلام» رساله سيني

تصحيح .

«محمد عليه السلام» رساله سنده عبدالمطلب اوغللرينڭ اڭ كچوكلرى افندمز حضرتلرينڭ والد ماجدلرى اولان عبدالله ايدىكنى بيان ايتديكم حالده ۵۳ نچى بيتده حضرت عباسنى : «افندمز حضرتلرندن ايكى اوچ ياش مقدارنده الوغ ايدى» ديمشم . حضرت عبدالله ، عبدالمطلب اوغللرينڭ اڭ كچوكلرى اولور ايسه ، افندمز حضرتلرندن ايكى اوچ ياش بيوك اولان حضرت عباسدن ده كچوك اولمقلى لازم كلور . رسول اكرم حضرتلرينڭ ، اوزندن ايكى اوچ ياش الوغ اولان آدمدن كچوك اولان بر كيمسه نڭ بالاسى اولمقلى البته ممكن دگلدر . فقط محمد عليه السلام رساله سيني يازديغم و باصمه سيني تصحيح ايتديكم وقت اوشبو پك آچيق اولان برشيدن غفلت ايتمشم . بو ياكلشمى اڭ ايلك مرتبه اوله رق بڭا فاضل محترم موسى افندى تنبيه ايتدى ، بونڭ ايچون تشكر ايتمكده يم . عيبلرمى كوردىكلرى ايله اڭ ايلك كنديمه آڭلاتوبده طوغرى بولغه ارشاد ايدنلرگه حق سبحانه و تعالى رحمت ايتسون !

بر برينه خلاف اولان اوشبو ايكى سوزنڭ اولگيسى درست دگلدر . عبدالمطلب اوغللرينڭ كچوكلرى حضرت عبدالله دگل بلكه حضرت عباس ايله حضرت حمزه در . اوشبونڭ ايچون قوللرنڭ «محمد عليه السلام» رساله سى اولان ذاتلر خصوصا معلم و محترمه

معلمه لردن ۴۸ نچى بيت ۱۶ نچى سطرده اولان «عبدالله» سوزىنى بوزوب آنڭ يرينه «حمزه ايله عباس» ديه قويمقلرينى رجا ايتمكده يم . ايكنچى طبع ميسر اولسه هم شويله تصحيح ايدوب باصمق لازمدر . شونڭ ايله بونڭ چاره سى نابلمش اولور . يا كلشلقنڭ سببى اوزمنڭ غفلتم ايدىكنڭ شبيهه يوق . شويله ايسه ده عيبنى اوز اوستينه آلاچق يرده باشقه برينه حواله ايدرگه طريشمق انسانلرده طبيعت حكيمنه كرمشدر . ايشته اوشبو عمومى عادت كه كوره بن هم اوز اوستمدن توشورگه غيرت ايتسه م عجب اولماز .

محمد بن جرير الطبرى رسول اكرم نسبى سويلرگه كرشديكنڭ : «اسم رسول صلى الله عليه وسلم محمد و هو ابن عبدالله بن عبدالمطلب و كان عبدالله ابو رسول الله اصغر ولد ابيه» ديه سوزگه كرشمش و عزالدين ابن الاثيرده بوڭا متابعت ايتمشدر . «محمد عليه السلام» رساله سيني ترتيب ايتديكم وقتده اوشبو اثرلارى دستور العمل ايدوب بونلردن آيرلورغه ايستماديكم سببندن بويله بر حال واقع اولدى . فقط بنم غفلتم ايچون ابن جرير ايله ابن الاثير مسئول دگلدر در . رسول اكرم حضرتلرينڭ شهرتىنى و عربلر قاشنڭ مقبوليتىنى و بونڭ سببندن اسلام دينى نشر ايدرگه و عربلرني اتفاق غه كنوررگه موفق اولمقنى ، اسلام دشمنلرى ، آناسينڭ عبدالمطلب نڭ كچوك اوغلى اولديغينه حمل فيلورلر ايدى . ايمدى آنلرده اوشبو خطالارنى تصحيح ايتسه لر بلكه ضرر اولماز ايدى .

محررى : رضا الدين بن محمد الدين .

ناشرلى : محمد شاكور و محمد زكرا راسيفلر

«شورا» اورنبورغده اون بيش كونده بر چققان ادبى ، فنى و سياسى مجموعه در .

ТАКСА ЗА ОБЪЯВЛЕНИЯ: НА 2-й СТР. ОБЛОЖКИ
30 КОП., НА 3 И 4 СТР.—20 К. ЗА СГРОКУ ПЕТИТА.
АДРЕСЪ: г. Оренбургъ, Редакция журн. „ШУРО“.

آبونه بدلئى: سنه لك ۵، آلتى آيلىق ۲ روبله ۶۰ كاپك .
«وقت» برلن برگه آلوچيلرغه :
سنه لك ۹، آلتى آيلىق ۴ روبله ۶۰ كاپك در .

« شرق كتابخانه سى » نده مصر - استانبول - هند -
 بيروت مطبوعاتی كلیتلی صورتده موجود در .
 مكتب و مدرسہ لار ایچون هر فندن، هر توری درس
 كتابلری، كوبلب آلوچیلرغه غایت آرزان بهایله كوندرلمكده در .
 مفصل « اسامی الكتب » بوش یبارلور .
 زادانكسز نالوز ایله یبارلماس. بر سپارش (زاكاز)
 نك دورتن بری قدر زادانكسز یباریلورگه تیوشلی .
 پوچنه مصارفی آلوچیدن .

شرق كتابخانه سى
 صیاحی : احمد اشكافی
 اورشوق شکرزاده
 نه تاییسی ۱۹۰۶
 Адресъ: Орскъ, Оренбург. губ.
 Мхмеду Исхакову.

كتب سته و مؤلفلری

اسملى رساله، « وقت » مطبعه سنده باصلوب تمام اولادر.
 ناشرى « وقت » اداره سى .

« وقت » مطبعه سنده

هر توری كتابلر، خط و اسچوط بلانقه لری،
 كانؤیرتلر، طوی و ضیافت ایچون زاپیسكهلر،
 تبریک هم ویزیت کارتوچكهلری نفیس
 و گوزل روشده اشلنه در . چیتدن سورا -
 توچیلرغه تیز مدتده اشله نوب یبارله در .

آدرس :

Оренбургъ, Редакция газ. „ВАКТЪ“

« کریموف ، حسینوف و شرکاسی ، نك كتاب مغازینلری

اورنبورغده هم او فاده . کتبخانه مزده موجود استانبول و مصر باصماسی ادبیات و مطالعه کتابلری :

اوراق پریشان . نامق کمال . ۲۰ تین ۲۴ تین	بھاسی پوچته ایله
سلطان عزیز دوری . ۱۸ » ۲۰ »	مکتب ارقداشم . احمد راسم . ۲۰ تین ۲۲ تین
مرحوم ضیا پاشانك رؤیاسی . ۲۵ » ۲۷ »	سوادى سرمدى . ۲۰ » ۲۲ »
مشاق حیات . احمد راسم . ۲۰ » ۲۲ »	گوزل النى . ۲۰ » ۲۲ »
لیال اضطراب . ۲۰ » ۲۲ »	برسفیله نك اوراق متروكه سى . ۲۵ » ۲۷ »
نمیده . عشاقی زاده خالد ضیا . ۸۰ » ۹۲ »	غم هجران . احمد راسم . ۲۰ » ۲۲ »
وجود بشر . ۱ صوم ۳۰ ة ۱ صوم ۳۶ ة	بیچاره کنج . ۲۰ » ۲۲ »
حفظ صحت خواجه سى . ۲۰ » ۲۴ »	اندیشه حیات . ۲۰ » ۲۲ »
دیوان اطعمه . شیرازی . ۸۵ » ۹۷ »	کیچه لرم . ۲۰ » ۲۲ »
الحقایق . ایکی جز . ۲ صوم ۲۰ ة . ۲ صوم ۴۴ »	حسیات نسوان . عبداللطیف . ۲۰ » ۲۲ »
محررات نسوان . مصطفى رشید . ۲۵ » ۳۰ »	تفکر . م . اکرم . ۳۲ » ۳۴ »
تشکل ارض . ابن شوفی . ۳۵ » ۳۹ »	حضرت عثمان . ۸ » ۱۰ »
زواللی چوجوق . ۱۲ » ۱۴ »	دیانا . فکری پاشا زاده محمد . ۴۰ » ۴۴ »

بونلردن ما عدا کتبخانه مزده ، استانبولده ، مایلی بیش آلتی توری کراسکه ایله باصلغان ۳ یوزگه یاقن
 رسملى علم حیوانات رساله سى بولنمقده در . حیوانات علمی ایله شغلله نوچی افندیارگه خصوصی صورتده
 توصیه ایتمه مز . نسخه سى آز قالدقندن فرصت فاجرماسقه تیوش . بهاسی ۳ صوم .

مراجعت ایچون : Оренбургъ Уфа, Т-ву Каримовъ, Хусайновъ и К-о.

« وقت » اداره خانەسیناڭ اوز مطبعە سىندە نفیس روشدە اعلا کاغذگە باصلوب چققان توپانده گى اثرلر اداره دە هم مشهور کتابچىلردە صاتمقده در. اداره دن يوزلب آلوچىلرغە مخصوص اسکید که قىلنور. آدرس: «ВАКТЪ» редакция газ. Оренбургъ.

درس کتابلىرى:

« تل ياريشى »

صاف توركى تلى ايله يازمق طوغروسندە ۷۰ دن آرتق آدم، اوزلريناڭ قلملرينى كوتاروب مطبوعات ميدانينه چىقمقلىرى وحسابسز خلقلر كوزلارى اوڭندە يارشىلرلى، ترك قومى آراسندە بوكون گە قىرايشتولدىكى يوق ايدى. بواش برنچى مرتبه روسيه تركلى آراسنە اولدى. ايشتە «تل ياريشى» جموعەسى اوشبو ياريشنى كوسترمكدن عبارتدر. تل ياريشى حقتە يازلمش مقالهلر آراسندە خيالى وفرضى، حقيقى وحدى مقالهلر اولدىغى كىي اجتماعى واقتصادى، هجوى ولطائف، نثر ونظملردە موجوددر. اوشبوناڭ ايچون بواثرنى اوقوچىلردە تورلى حسيات قوزغالاچغندە، علم وهنرگە رغبت، اوز قومىرگە محبت اوياناچغندە شېهە يوق هر كىم اوقوسون وهركىمنىڭ شورلك واشكافندە بر دانەسى اولوب طورسون ايچون ۱۹۵ يىتدن عبارت اولان بو جموعەنىڭ حقى اوزىنىڭ توشكان بهاسنە نسبت ايله ارزان قوبولوب آنچق ۷۵ تىن تعمين ايدىلشدر. پوچتە ايله ۸۵ تىن.

« محمد عليه السلام »

معتبر اصللردن آلتوب يازلمش بواثر مکتب بالالىرى ايچون درس ايتوب اوقوتورغە موافقدر. محمد صلى الله عليه وسلم حضرتلريناڭ حياتى، نبوتى، بيوك حادثەلر وانسابى بيان قىلنمشدر. مرتبى رضاءالدين بن فخرالدين. حقى ۲۰ تىن، پوچتە ايله ۲۴ تىن.

« تاريخ اسلام »

ابتدائى ورشدى مکتبلردە اوقونىق ايچون آچىق تركى تلىندە يازلمش بواثر، ايكنچى مرتبه باصلوب چىقىدى. مرتبى استانبولده مکتب سلطانى مآذونلردن عثمان افندى جليل. حقى ۱۸ تىن، پوچتە ايله ۲۲ تىن.

« جغرافىاى عمرانى »

غىمنازىه وريالنى مکتبلردە درس ايتلوب اوقوتولا طورغان درست كتابلردن آلتوب ترتيب ايدىلش بواثرنىڭ تلى آچىق، افادەسى ينگل. شونڭ ايچون مکتباردە درس فيلوب اوقوتورغە مناسبدر. اوز تلبزده بوكون گە قىر بونڭ درجەسندە گوزل و فائدهلى جغرافىا كورلمىدر ايدى. هر بر معلم اوزى اوقوب چىقىدىغندن صوك شاكردلرينە بونڭ ايله جغرافىا اوقوتە آلور. مرتبلى فاتح كرىموف ايله نورالدين آغەبىدر. حقى ۳۰ تىن، پوچتە ايله ۳۶ تىن.

« بالالار اچون واق حكايلر »

باشقە تللردن كوپرلوب ترتيب ايتلىگان بر اثردر. مرتبى دردمند. حقى ۱۲ تىن، پوچتە ايله ۱۶ تىن.

« رحمت الهيه »

بواثر، محترم موسى افندى طرفندن فوزغاتلمش «رحمت الهيه» مسئلەسى حقتە محتهد و محدث ابن القيم الجوزيه حضرتلريناڭ «حادى الارواح» نام بيوك اثرنە اولان بر فصاينڭ ترجمەسندن عبارتدر. بونى اوقومش كيمسە لر «رحمت الهيه» حقتە ابن القيم الجوزيه نڭ فكرى واسلام دنياسينڭ بوڭا نظرى نە روشدە اولدىغىنى برقىر آڭكلارلر. ايكنچى مرتبه باصلدى. مرتبى رضاءالدين بن فخرالدين. حقى ۱۰ تىن، پوچتە ايله ۱۲ تىن.

« ترويسكى علماسى و اصول »

« جديده »

اصول جديده ايله بالالار اوقوتىق شرعا وعقلا درست ايدىكى حقتە، شيخ زين الله نقشبندى حضرتلى هم برابر اولدىغى حالده ترويسكى علماسينڭ اعلام نامە وعمومى نصيحتلردن عبارت بر اثردر. ايكنچى مرتبه باصلدى. حقى ۵.

مطالعه کتابلىرى:

« باصلماغان شعرلر »

اوتوزقىر ذاتلرناڭ شعرلردن نبونەلر جيولوب باصلمش شعر جموعەسىدر. حقى ۲۰ تىن، پوچتە ايله ۲۴ تىن.